

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Heraus ihr Banditen! Extreem geweld tijdens de Roerrevolutie van 1920
Jong, Mike de

Citation

Jong, M. de. (2022). *Heraus ihr Banditen! Extreem geweld tijdens de Roerrevolutie van 1920*.

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master thesis in the Leiden University Student Repository](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3421064>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Heraus ihr Banditen!

Extreem geweld tijdens de Roerrevolutie van 1920

Door: Mike de Jong

Heraus ihr Banditen!

Extreem geweld tijdens de Roerrevolutie van 1920

M.C. de Jong

MA eindwerkstuk

Opleiding Geschiedenis

Universiteit Leiden

20 ECTS

Aantal woorden verhaal: 16.979

Totaal aantal woorden: 19.691

Dr. P.G.C. Dassen

7 juni 2022

Inhoudsopgave

Inleiding-----	2
Hoofdstuk I. – Revolutie en Contrarevolutie -----	6
Hoofdstuk II. – Revolutie aan de Roer-----	19
Hoofdstuk III. – de “Errettung” van het Roergebied-----	29
Conclusie-----	46
Literatuurlijst-----	50

Voorblad: Het *Sturmbataillon* en de tros van de Marinebrigade Loewenfeld voor het raadshuis van Bottrop.

Bron: Jacobin, <https://jacobin.com/2019/03/german-revolution-1919-strikes-uprising-democracy> (geraadpleegd op 2 juni 2022); Jacobin volgt het foutieve onderschrift van Getty Images. Kruisreferentie met de foto onderaan: Ulrich von Bose, ‘Vormarsch gegen Essen’ in Ernst von Salomon eds., *Das Buch vom deutschen Freikorpskämpfer* (Heruitgave Breklum 1988) 394-402, aldaar 398; wijst uit dat het Marinebrigade Loewenfeld betreft.

Inleiding

Op de avond van 2 april 1920 hadden de soldaten van de Freikorps von Epp na twee dagen strijd tijd om op adem te komen. Die dag had de eenheid na zware gevechten het kapotgeschoten dorp Pelkum ingenomen en de achtergebleven verdedigers uitgemoord. Vanuit het nabijgelegen dorpje Wischerhöfen schreef student, veteraan van de wereldoorlog en tijdelijk vrijwilliger bij de Freikorps von Epp Max Zeller die avond naar oude bekenden: de zusters van het Reservelazarett I, Station A in München. Na een vrolijke opening liepen de toon en de inhoud van de brief al snel uit elkaar. Zeller weidde onder het voorbehoud, “Wenn ich Euch alles schreiben würde, da würdet Ihr sagen, das sind Lügen.” uit over de omgang met de vijand. “Pardon gibt es überhaupt nicht. Selbst die Verwundeten erschießen wir noch. Die Begeisterung ist großartig, fast unglaublich. Unser Bataillon hat zwei Tote. Die Roten 200 bis 300. Alles, was uns in die Hände kommt, wird mit dem Gewehrkolben zuerst abgefertigt und dann noch mit der Kugel.”¹ In enthousiast overkomende zinnen werd de zusters medegedeeld dat Zeller aan ze had gedacht omdat zijn eenheid zusters van het Rode Roerleger had doodgeschoten nadat ze werden aangetroffen met wapens. “Mit Freuden schossen wir auf diese Schandbilder und, wie sie geweint und gebeten haben, wir sollten ihnen das Leben lassen. Nichts! – Wer mit einer Waffe getroffen wird, der ist unser Gegner und muss dran glauben. Gegen die Franzosen waren wir im Felde viel humaner.”²

De brief zou met zijn brute eerlijkheid uitgroeien tot een van de bekendste ooggetuigenverslagen van de Roeropstand. Die opstand begon twintig dagen eerder toen de algemene staking tegen de extreemrechtse Kapp Putsch in de mijnbouw- en industriesteden van het Roergebied en het Bergische Land omsloeg in een poging om gewapenderhand het socialisme in Duitsland in te voeren. Uiteindelijk moesten er regeringstroepen, voor het merendeel in het leger overgenomen Freikorpsen, aan te pas komen om de orde te herstellen, hetgeen inderdaad met bruto geweld gebeurde. Tegen de tijd dat het gehele gebied weer onder de Berlijnse regering was gebracht, waren duizenden mensen geïntimideerd, opgesloten, of fysiek mishandeld en minstens duizend revolutionairen en burgers in de strijd of tijdens zuiveringen door de ordetroepen gedood.

De Roeropstand liet diepe wonden na. De onoverbrugbare kloof tussen de strijdende partijen

¹ Josef Ernst, ‘Kapptage im Industriegebiet. Nach Tagebuchblättern und Akten’ (Hagen 1921) in W. Reininghaus eds., *Der Arbeiteraufstand im Ruhrgebiet 1920. Quellenkritik und Edition der zeitgenössischen Darstellungen von Carl Brenner, Josef Ernst, Arthur Zickler, Gerhard Colm, Willi Cuno und Siegfried Schulz* (Münster 2020) 143-200, aldaar 187; Wilfried Reininghaus, ‘Quellenkritische Untersuchungen ausgewählter Texte’ Wilfried Reininghaus (ed.), *Der Arbeiteraufstand im Ruhrgebiet 1920. Quellenkritik und Edition der zeitgenössischen Darstellungen von Carl Brenner, Josef Ernst, Arthur Zickler, Gerhard Colm, Willi Cuno und Siegfried Schulz* (Münster, 2020) 17-99, aldaar 41, 42.

² Ernst, ‘Kapptage im Industriegebiet’, 187.

nestelde zich al meteen bij de eerste reacties op de revolutie in de historiografie.³ Zo ontstonden de linkse mythe, die de revolutie als tragische poging tot het stichten van een betere wereld zag, en de rechtse mythe, die het neerslaan van de revolutie als het herstellen van de broodnodige rust en orde uitlegde.⁴ Hoewel de twee stromen het in veel gevallen zelfs niet eens konden worden over het feitelijke verloop van gebeurtenissen, moesten ze beide erkennen dat de opstand aan een zeer bloedig einde was gekomen.⁵ De vraag waarom dat geweld was ingezet beantwoordde beide kampen in lijn met hun algemene visie op de revolutie.

Volgens rechtse auteurs en historici was het geweld een reactie op linkse wandaden. Freikorpsmemoires zoals Siegfried Schulz' *Ein Freikorps im Industrie-Gebiet* uit 1920 of 1921 en later Ernst von Salomon's *Buch vom deutschen Freikorpskämpfer* uit 1938, erkenden het geweld, hoewel de methodes steevast met eufemismen werden bedekt, maar keurden het goed door te stellen dat de tegenstander bestond uit gewelddadige criminelen die een rode terreur over de Roer verspreidden.⁶ Schrijvers uit de linkse traditie spraken van een witte terreur en meenden dat het geweld zijn oorsprong vond in de kwaadaardigheid van de ordetroepen. Josef Ernst, de communistische commandant van de stad Hagen zette in zijn memoires de Reichswehrsoldaten neer als verruwde, criminele, van klassenhaat vervulde huurlingen.⁷

Er waren echter ook al vanaf het begin auteurs die probeerden de kloof te overbruggen. De econoom Gerhard Colm gaf daarvoor in 1921 een eerste aanzet met zijn *Beitrag zur Geschichte und Soziologie des Rurhaufstandes*, dat niet veel aandacht besteedde aan geweld, maar wel wees op de sturende rol van het legerbevel.⁸ Waar de historiografie tijdens de Weimarrepubliek – met invloedrijke titels zoals Hans Spethmann's rechtse werk *Die Rote Armee an Ruhr und Rhein* – in het Derde Rijk en na de oorlog ook in Oost-Duitsland, werd gedomineerd door de twee mythes, werd navolging van Colm in

³ Erhard Lucas, *Märzrevolution 1920. Neuherausgabe zum 100. Jahrestag. Buch 1 (Band 1 und 2 der Erstausgabe)* (2e druk; Berlijn 2021) IX-XXVI, 9-19.

⁴ Wilfried Reininghaus, 'Einführung' Wilfried Reininghaus (ed.), *Der Arbeiteraufstand im Ruhrgebiet 1920. Quellenkritik und Edition der zeitgenössischen Darstellungen von Carl Brenner, Josef Ernst, Arthur Zickler, Gerhard Colm, Willi Cuno und Siegfried Schulz* (Münster, 2020) 11-17, aldaar 11.

⁵ Wilfried Reininghaus, 'Zusammenfassung' Wilfried Reininghaus (ed.), *Der Arbeiteraufstand im Ruhrgebiet 1920. Quellenkritik und Edition der zeitgenössischen Darstellungen von Carl Brenner, Josef Ernst, Arthur Zickler, Gerhard Colm, Willi Cuno und Siegfried Schulz* (Münster, 2020) 103-112, aldaar 108, 109; Hans Schwarz van Berk, 'Rote Armee and der Ruhr' in Ernst Jünger eds., *Der Kampf um das Reich* (Essen 1930) 190-205, aldaar 204.

⁶ Siegfried Schulz, 'Ein Freikorps im Industrie-Gebiet' (Mühlheim an der Ruhr 1920 of 1921) in W. Reininghaus eds., *Der Arbeiteraufstand im Ruhrgebiet 1920. Quellenkritik und Edition der zeitgenössischen Darstellungen von Carl Brenner, Josef Ernst, Arthur Zickler, Gerhard Colm, Willi Cuno und Siegfried Schulz* (Münster 2020) 393-422; Ernst von Salomon, *Das Buch vom deutschen Freikorpskämpfer* (Heruitgave Breklum 1988).

⁷ Ernst, 'Kapptage im Industriegebiet' 32-44.

⁸ Gerhard Colm, 'Beitrag zur Geschichte und Soziologie des Rurhaufstandes vom März bis April 1920' (Essen 1921) in W. Reininghaus eds., *Der Arbeiteraufstand im Ruhrgebiet 1920. Quellenkritik und Edition der zeitgenössischen Darstellungen von Carl Brenner, Josef Ernst, Arthur Zickler, Gerhard Colm, Willi Cuno und Siegfried Schulz* (Münster 2020) 225-346.

West Duitsland na de Tweede Wereldoorlog de standaard.⁹ Daarbij bleek hoe moeilijk het was om de kloof te ontstijgen. De historicus Georg Eliasberg, een sociaaldemocraat, meende in *Der Ruhrkrieg von 1920* dat geweld zoals dat aan de Roer inherent was aan elke contrarevolutie.¹⁰ Toch werd hij er door collega Erhard Lucas van beschuldigd in de rechtse traditie te staan. Lucas' driedelige serie, nog altijd de meest gedetailleerde geschiedenis van de Roeropstand, stond dan ook openlijk in de linkse traditie. Zijn geweldsverklaring verschilde, door te stellen dat de Freikorps soldaten onevenwichtige personen waren, niet fundamenteel van die van Ernst en bouwde voornamelijk op Klaus Theleweit's psychoanalytische werk *Männerphantasien*.¹¹ Ondertussen bleven conservatieve Freikorps schrijvers zoals Hagen Schulze in de jaren '60 en Hansjoachim Koch in de jaren '80 benadrukken dat het geweld van beide kanten kwam.¹²

De historiografische kloof verdween meer naar de achtergrond bij historici die het Roergeweld in een bredere context plaatsten. De Ierse historicus Mark Jones publiceerde in 2016 zijn boek *Founding Weimar* over de Freikorps campagnes van 1919, waarin hij stelde dat het geweld voortkwam uit angst voor een ergere revolutie en de wens om die door sterk optreden te voorkomen, waarbij op praktisch niveau de angsten en passies van het slagveld werden opgestookt door geruchten.¹³ De Britse historicus Robert Gerwarth plaatste datzelfde jaar het Freikorps geweld in een Europese context en legde de nadruk op de sociale dynamiek binnen de Freikorps en het belang dat door militairen werd gehecht aan de zuiverende werking van geweld.¹⁴

Geen van deze onderzoeken richtte zich echter hoofdzakelijk op de Roeropstand. Deze scriptie doet dat wel door de vraag te stellen waarom de regeringstroepen zulk extreem geweld gebruikten bij het neerslaan van de Roeropstand. Om dit te onderzoeken is het van belang om zowel de plegers van het geweld, in dit geval de militairen van de Freikorps, als de achtergrond waarmee zij handelden te begrijpen. Deze achtergrond, de oprichting van de Freikorps en hun inzet tijdens de revoluties van 1919,

⁹ Hans Spethmann, *Die Rote Armee an Ruhr und Rhein: Aus den Kapptagen, 1920* (Berlijn, 1930); Reininghaus (ed.), *Der Arbeiteraufstand im Ruhrgebiet*, 11.

¹⁰ Georg Eliasberg, *Der Ruhrkrieg von 1920*. (Bad Godesberg 1974).

¹¹ Erhard Lucas, *Märzrevolution 1920, Band I, Vom Generalstreik gegen den Militärputsch zum bewaffneten Arbeiteraufstand*. (Frankfurt am Main, 1970); Erhard Lucas, *Märzrevolution 1920. Band II. Der bewaffnete Arbeiteraufstand im Ruhrgebiet in seiner inneren Struktur und in seinem Verhältnis zu den Klassenkämpfen in den verschiedenen Regionen des Reiches*. (Frankfurt am Main, 1973); Erhard Lucas, *Märzrevolution 1920. Band III. Verhandlungsversuche und deren Scheitern, Gegenstrategien von Regierung und Militär, Die Niederlage, Der weiße Terror*. (Frankfurt am Main, 1978); De hele serie is in 2021 doorgenummerd heruitgegeven als: Lucas, *Märzrevolution 1920. Buch 1*; en: Erhard Lucas, *Märzrevolution 1920. Neuherausgabe zum 100. Jahrestag. Buch 2 (Band 3 der Erstausgabe)* (2e druk; Berlijn 2021), Deze versies worden hier gebruikt. De oorspronkelijke uitgave was bij Verlag Roter Stern, een communistische uitgeverij met banden met extreemlinkse terroristische organisaties. Ook Theleweit's *Männerphantasien* kwam bij deze uitgever uit; Reininghaus, 'Einführung', 14, 15.

¹² Hansjoachim Koch, *Der deutsche Bürgerkrieg, Eine Geschichte der deutschen und österreichischen Freikorps 1918-1923* (Heruitgave Schnellroda 2002); Hagen Schulze, *Freikorps und Republik 1918-1920* (Boppard am Rhein, 1967).

¹³ Mark Jones, *Founding Weimar : Violence and the German Revolution of 1918-1919* (Cambridge MA 2016).

¹⁴ Robert Gerwarth, *The Vanquished, Why the First World War Failed to End, 1917-1923* (Londen 2016).

is het onderwerp van het eerste hoofdstuk. Met behulp van de secundaire literatuur en de memoires van Freikorpsleden kan een beeld worden gevormd van hun belevingswereld en van de ervaringen die ze meenamen naar het Roergebied. Het tweede hoofdstuk is vervolgens een koppelstuk dat de herkomst van de Roeropstand uitlegt, terwijl het derde hoofdstuk ingaat op het geweld tijdens de Roeropstand zelf. Het zal met zoveel mogelijk primaire bronnen een beeld schetsen van de omstandigheden waaronder en de atmosfeer waarin het geweld werd toegepast. Door de combinatie van de achtergrond en de omstandigheden aan de Roer moet kunnen worden verklaard waarom de ordetroepen het geweld gebruikten dat ze gebruikten.

Hoofdstuk I. – Revolutie en Contrarevolutie

Vreemden in eigen land

De nederlaag en de revolutie die in november 1918 Duitsland overspoelden kwamen toch nog onverwacht.¹⁵ Ernst von Salomon, destijds een 16-jarige cadet aan de *Preußische Hauptkadettenanstalt* te Groß-Lichterfelde in Berlijn, kon bij het bevel om naar huis te gaan en zijn uniform weg te hangen alleen een verbouwereerde nee uitbrengen. Hij zou er laten over schrijven: “Nun kamen keine Siege mehr, nun hatten die Fahnen ihren leuchtenden Sinn verloren.”¹⁶ Martin Niemöller die ten tijde van de capitulatie als commandant van de onderzeeër UC67 op de Atlantische Oceaan was, hoorde met verontruste verbazing de berichten uit het vaderland aan: “Wir konnten es einfach nicht glauben, daß aus den Zeitungsnachrichten, die uns zugingen, wirklich ein richtiges Bild der deutschen Zustände und der Geisteshaltung des deutschen Volkes zu gewinnen sei”.¹⁷ Voor beide militairen zou de schok van wat Duitsland in het najaar van 1918 en het voorjaar van 1919 overkwam een nieuwe wending in hun leven betekenen. Tegen de tijd dat in maart 1920 de revolutie aan de Roer uitbrak, waren ze allebei opnieuw onder de wapens, alleen dienden ze tegen die tijd in een ander verband: dat van de Freikorpsen.

Het waren precies de nederlaag en vooral de revolutie die de Freikorpsen in het leven riepen. De stand van het land bij terugkeer was voor veel militairen een nare verrassing. De telegrammen die Niemöller had ontvangen gaven inderdaad een goed beeld van de situatie in Duitsland. De kapitein schreef: “Ich selber kam mir gleich in den ersten Kieler Tagen in meinem eigenen Vaterland wie ein Fremder vor; so schlimm, wie es hier wirklich war, hatte ich mir den Gesinnungswandel doch nicht vorgestellt.”¹⁸ In de haven van Kiel hadden de vroegere ondergeschikten, georganiseerd in arbeiders- en soldatenraden en geïnspireerd door socialistische idealen van emancipatie, de macht opgeëist. De raden bestonden volgens Niemöller uit “minderwertigen Leute oder die lautesten Schreier” en vielen de hiërarchie en discipline van het oude leger aan.¹⁹ Al snel bevonden de officieren zich in een positie waarin hun gezag constant, soms zelfs letterlijk, onder vuur lag, corruptie en tekorten om zich heen grepen, hun soldaten in hun barakken verslonsden en de openbare orde niet werd gehandhaafd.²⁰ Officieren die probeerden dit tegen te gaan, zoals *Major Siegfried Schulz* die met zijn Infanterie-Regiment Nr. 159 was gelegerd in Mülheim an der Ruhr, een industriestad in het westelijke Roergebied, kregen te maken met intense intimidatie en aanvallen vanuit de raad. Terwijl de machtsmiddelen van het openbaar bestuur niet

¹⁵ Gerwarth, *The Vanquished*, 105, 106.

¹⁶ Ernst von Salomon, *Die Geächteten* (heruitgave Salenstein 2011) 8.

¹⁷ Niemöller, *Vom U-Boot*, 139.

¹⁸ Niemöller, *Vom U-Boot*, 142.

¹⁹ Niemöller, *Vom U-Boot*, 141.

²⁰ Schulz, ‘Ein Freikorps’, 393-395.

werden ingezet om de orde te handhaven, werden ze wel aangewend om diegenen die de orde wilden herstellen de handen te binden. Het waren mannen als Schulz die uiteindelijk concludeerden dat het vaderland, internationaal gebroken, ontdaan van zijn oude zekerheden en afgegleden tot een socialistische anarcho-tirannie, gewapenderhand zou moeten worden gered.²¹

Ondertussen groeide ook bij veel revolutionairen het ongenoegen over de revolutie eind 1918 met de dag. Zij hadden gehoopt dat de nieuwe republiek het liberale kapitalisme ten val zou brengen en een socialistische samenleving zou stichten zoals het orthodox marxisme voorschreef, maar onder leiding van Friedrich Ebert en de meerderheidsvleugel van de SPD was het land op weg om een liberale democratie te worden. De twee miljoen tegenstanders van het reformisme werden politiek vertegenwoordigd door de USPD en de Spartakusbond.²² De USPD bestond uit een ideologisch divers gezelschap van oud-SPD leden die zich in 1917 hadden afgesplitst uit onenigheid over de partijsteun aan de Eerste Wereldoorlog. Nu die oorlog ten einde was, zag ten minste een deel van de USPD de kans om vanuit de chaos van de nederlaag een socialistisch Duitsland te laten herrijzen, hoewel men het dankzij de interne diversiteit niet eens was over welke weg hiervoor bewandeld moest worden.²³ Voor de Spartakusbond, de groep rond Karl Liebknecht en Rosa Luxemburg die binnen de uiterste linkerflank van de USPD ontstond, was de weg naar een beter Duitsland wel duidelijk. Geïnspireerd door de revolutie die iets meer dan een jaar eerder in Rusland had plaatsgevonden, eisten de Spartakisten dat de regeringsmacht in Duitsland zou komen te liggen bij revolutionaire arbeiders- en soldatenraden. Liebknecht herhaalde Lenin's leus: "Alle macht aan de Sovjets!" In de laatste dagen van 1918 verenigde de Spartakusbond zich met andere extreemlinkse groeperingen die een revolutie eisten tot de KPD.²⁴

Anders dan de KPD deelde USPD aanvankelijk nog in de macht. In de directe nasleep van de Novemberrevolutie werkten de SPD met de USPD samen in de vormgeving van het nieuwe Duitsland, maar al snel bleken de wensen van de beide partijen te ver uit elkaar te liggen. Van samenwerking kwam het tot onenigheid en uiteindelijk tot vijandigheid. De gematigde sociaaldemocraten bleven pal staan voor de democratische hervormingen, de radicalere socialisten bleven aandringen op revolutionaire verandering. Er was een tweede revolutie op komst en het leger, dat voornamelijk uit dienstplichtigen bestond, rekening moest houden met soldatenraden en in staat van ontbinding was, was niet in staat om die revolutie tegen te houden als hij kwam.²⁵

²¹ Gerwarth, *The Vanquished*, 125; Dit gebeurde niet alleen in Duitsland. Een Oostenrijks voorbeeld dat bijna identiek is aan dat van Schulz, dat van de latere SS-commandant Hanns Albin Rauter, is te vinden op, Gerwarth, *The Vanquished*, 110.

²² Ervan uitgaande dat het aantal stemmen op de USPD bij de verkiezingen voor de Nationale Verzameling in januari 1919 indicatief is voor het aantal orthodoxe marxisten in Duitsland.

²³ Schulze, *Freikorps*, 2, 3.

²⁴ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 10-12.

²⁵ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 25-27.

De Freikorpsen en hun aard

Om dit gat op te vullen greep de regering terug op vrijwilligers. Aanvankelijk werd er geëxperimenteerd met republikeinse troepen, maar deze bleken moeite te hebben om een effectieve hiërarchie te aanvaarden. Daarom wendde het kabinet, in de persoon van SPD-er en *Reichswehrminister* Gustav Noske, zich tot officieren zoals Schulz die op eigen initiatief waren begonnen om met oude legerkaders en nieuwe vrijwilligers, paramilitaire ordetroepen op te richten. Dit waren de Freikorpsen, waarvan er tussen de 85 en 200 werden opgericht.²⁶ Deze eenheden vormden door hun irreguliere herkomst een divers geheel wat betreft formaat, militaire rol en politieke richting. Wat de eenheden echter gemeen hadden, was dat ze snel in dienst van de nieuwe republiek zouden treden. Dat veel officieren en vrijwilligers binnen de Freikorpsen niets van de nieuwe republiek moesten hebben, werd hierbij zowel door henzelf als door de regering terzijde geschoven. Een Freikorpsofficier vatte de afweging van veel vrijwilligers samen door te stellen: “Ich diene nicht dieser Schandregierung. Ich diene dem Vaterland. Das will ich vor dem Bolschewismus schützen.”²⁷

De Freikorpsen zouden tot het begin van de zomer van 1920 veruit de belangrijkste ordetroepen van de republiek blijven. Het begrijpen van de Freikorpsen is daarmee essentieel voor het begrijpen van het extreme geweld dat door hen werd gebruikt, zowel in 1919, als later tijdens de Roeropstand. Hun oprichting was voor het merendeel het werk van officieren, met name lagere officieren luitenanten en kapiteins, die besloten om oude legereenheden om te bouwen tot Freikorpsen, of geheel nieuwe formaties onder hun eigen leiderschap te creëren.²⁸ Veel van hen waren pas in de wereldoorlog officier geworden en waren door de nederlaag hun soldatenbestaan en het daarbij behorende aanzien verloren. Toen de kans zich voordeed om er naar terug te keren, deden velen dit ook, niet alleen als commandant, maar ook als vrijwilliger. Volgens een studie van 9.000 Beierse luitenanten uit de wereldoorlog trad 22,6% van de tweede luitenanten en 27,6% van de eerste luitenanten na de oorlog toe tot een Freikorps.²⁹ Samen met de onderofficieren vormden zij de ruggengraat van de eenheden en zorgden ze voor de handhaving van wat majoor Schulz omschreef als “altpreußischem Muster”, de oude militaire hiërarchie en discipline.³⁰

De mannen die zich als vrijwilliger bij de Freikorpsen kwamen melden vormden een afspiegeling van rechts Duitsland. Ze kwamen voornamelijk uit de lage middenklasse of de boerenstand, terwijl arbeiders nauwelijks tot de Freikorpsen toetraden.³¹ Toch was politiek niet de enige reden om dienst te

²⁶ Robert Waite, *Vanguard of Nazism, The Free Corps Movement in Postwar Germany 1918-1933* (Cambridge MA 1952) 39-40.

²⁷ Schulze, *Freikorps*, 204.

²⁸ Waite, *Vanguard*, 33-40, 45-49.

²⁹ Waite, *Vanguard*, 45-49.

³⁰ Schulz, ‘Ein Freikorps’, 396.

³¹ Waite, *Vanguard*, 54.

nemen. Een deel van de vrijwilligers kwam primair voor het geld en ook voor hen die dat niet deden, was het fatsoenlijke loon in de economisch onzekere periode na de oorlog op zijn minst een opsteker.³² Veel vrijwilligers waren veteranen die doelloos en getraumatiseerd waren door de nederlaag in de oorlog. De Freikorpsen boden een kans om terug te gaan naar het soldatenleven, een nieuw doel te vinden en een houding ten opzichte van de nederlaag aan te nemen.³³ Een specifieke groep die zich in grote getalen inschreef, waren studenten en scholieren. Zij waren deels veteraan, deels te jong om in de oorlog te hebben gevochten.³⁴ De jongeren kwamen al snel bekend te staan om hun enthousiasme en radicalisme. De sfeer onder de studenten was uitzonderlijk rechts. Al in december 1918 kon een graaf von der Schulenburg aan de reguliere legerstaf in Breslau schrijven dat hij de hele universiteit, een van de meest nationalistische van Duitsland, achter zich had: “man könne damit die ganze Berliner Regierung zum Teufel jagen.”³⁵ Op enkele universiteiten zouden tijdens het hoogtepunt van de campagnes geen colleges plaatsvinden omdat bijna alle studenten in de Freikorpsen dienden.³⁶ De houding van de studenten- en scholierenvrijwilligers werd ongetwijfeld gevoed door de psychologische grillen van hun leeftijd, maar kwam ook voort uit de culturele impact van de wereldoorlog, die in het bijzonder onder jonge mannen het nationalisme en militarisme tot een hoogtepunt had gedreven. Voor diegenen die het front nooit hadden meegemaakt was de naoorlogse strijd, zoals Robert Gerwarth terecht heeft opgemerkt, bovendien een kans om, zij aan zij met hun oorlogshelden, alsnog het vaderland te dienen en militaire avonturen te beleven.³⁷

Binnen de zo ontstane zweem aan Freikorpsen, ontwikkelde zich vanuit de psychologische noden van de vrijwilligers en de verandering in normen en waarden door de oorlog en de nederlaag, een mentaliteit die vaak wordt aangeduid met de term Freikorpsgeest. De kernelementen van die geest waren aan de ene kant cynisme, verbittering en wanhoop over de toestand van Duitsland, aan de andere kant de wens om daar door actie doorheen te komen. Bepaalde historici hebben de Freikorpsgeest daarom wel ten onrechte als nihilisme geduid, maar het zou veel meer terecht zijn om de nadruk op de actie te leggen.³⁸ Ernst von Salomon, de belangrijkste literaire vertegenwoordiger van het Freikorpsfenomeen, antwoorde toen een inwoner van Berlijn hem tijdens de Kapp Putsch vroeg waar ze het allemaal voor deden: “Der Sinn, der Sinn? Im Wagnis lag der Sinn! Der Marsch ins Ungewisse war uns Sinn genug; denn er entsprach den Forderungen unseres Blutes.”³⁹ De actie zetten de vrijwilligers af tegen de weke passiviteit die geboden werd door de oude burgerlijke normen en waarden. Die laatsten waren al voor de oorlog

³² Waite, *Vanguard*, 40, 41; Schulze, *Freikorps*, 59.

³³ Schulze, *Freikorps*, 40-44.

³⁴ Waite, *Vanguard*, 41, 42.

³⁵ Schulze, *Freikorps*, 50; Gerwarth, *The Vanquished*, 214.

³⁶ Schulze, *Freikorps*, 51.

³⁷ Gerwarth, *The Vanquished*, 122.

³⁸ Schulze, *Freikorps*, 59.

³⁹ von Salomon, *Die Geächteten*, 142.

terrein aan het verliezen onder de Duitse jeugd, maar waren aan het front echt gebroken.⁴⁰ De actie werd gedictieerd door de frontmores van de wereldoorlog, de woede over de stand van Duitsland en de haat tegenover de socialisten die het vaderland bedreigden. De toepassing van actie op haat zorgde ervoor dat de haat ook werd uitgedragen, wat neerkwam op extreem geweld. Daarmee was de Freikorpsgeest bij uitstek een drijvende factor achter het geweld dat de vrijwilligers in dienst van de republiek zouden gebruiken. De felle optredens zorgden vervolgens weer voor verdere vervreemding tussen de Freikorpsen en de rest van de samenleving, waardoor ze sociaal zo geïsoleerd raakten dat zowel zichzelf, als buitenstaanders ze begonnen te vergelijken met de Landsknechten, die als rondtrekkende huurlingen in de 16^e eeuw eenzelfde gewelddadige en onafhankelijke mentaliteit en reputatie hadden ontwikkeld.⁴¹ Hoe langer de Freikorpscampagnes voortduurden, hoe sterker deze neigingen werden.⁴²

Maatstaven van het geweld

De mentaliteit van de Freikorpsen was sommige observatoren meteen duidelijk. Een USPD afgevaardigde van de hoogste arbeiders- en soldatenraad vertelde zijn collega's na een gesprek met enige rekruteringsofficieren bezorgd: "Ich muss sagen, es ist mir kalt über den Rücken gelaufen. Es sind viele Offiziere darunter, denen alles sozialistische Empfinden fernliegt und die sich darauf freuen, einmal wieder dazwischen hauen zu können."⁴³ Majoor Schulz is een mooi voorbeeld van een dergelijke Freikorpscommandant. Zelf legde hij de taak van zijn Freikorps uit als: "Schutz dem friedlichen Bürger, ein Schrecken seinen Feinden, das ist der Wahlspruch (...) den das Freikorps bis auf den letzten Tag seines Bestehens befolgt hat."⁴⁴ Schulz keerde in overheidsdienst met zijn troepen terug naar Mülheim en nam daar revanche op de lokale socialisten en op het trauma van de eerdere anarcho-tirannie: "Diesmal gab es kein Schiessverbot und kein jammervolles Gottdanken, dass alles sich ohne Blutvergießen abspielte wie überall in der unglückseligen Novembertagen."⁴⁵ Het Freikorpsingrijpen in de industriestad werd gekenmerkt door het geweld dat Schulz al sinds zijn eerste ervaring met de revolutie noodzakelijk had geacht. Meteen bij het binnentrekken van de stad kwam het tot incidenten die zoals steeds door de majoor in eufemismen werden verpakt: "In den Jubel der Bevölkerung, die seit Wochen unter dem roten Terror gelitten hatte, mischten sich auch einzelne Schmährufe, als die Truppe in strammer Haltung ihren Einzug hielt. Einige Winke mit dem Kolben genügten, um den Geist der Freikorps zu zeigen."⁴⁶ Freikorps Schulz mocht dan bij de radicalere Freikorpsen horen, het feit dat de eenheid meteen na zijn oprichting en zonder

⁴⁰ Waite, *Vanguard*, 52-57.

⁴¹ Waite, *Vanguard*, 17-32, 40-57.

⁴² Schulze, *Freikorps*, 54.

⁴³ Schulze, *Freikorps*, 23, 26-32.

⁴⁴ Schulz, 'Ein Freikorps', 396.

⁴⁵ Schulz, 'Ein Freikorps', 399.

⁴⁶ Schulz, 'Ein Freikorps', 396.

voorafgaande confrontatie bereid was om gewone burgers te slaan met geweerkolven, toont in hoeverre het Freikorpsgeweld al aanwezig was voor het op grote schaal uitbreken van de tweede revolutie en benadrukt de rol van psychologische en culturele processen.

Het kan echter niet ontkend worden dat de tweede revolutie een grote stap in het Freikorpsgeweld betekende. Deze zou uitbreken in januari 1919, toen de KPD en USPD een opstand in Berlijn ontketenden. Enkele dagen was de stad bezet door revolutionaire massa's en gewapende revolutionaire milities, tot de regering besloot om de Freikorpsen in te zetten om de opstand neer te slaan. De Freikorpsen troffen hun tegenstanders in de Berlijnse binnenstad en bestreden hen in straatgevechten met geweren, machinegeweren, handgranaten, mortieren, vlammenwerpers, pantserwagens en artillerie. Het was de eerste grootschalige operatie met de nieuwe eenheden, die nu in echte gevechten konden afrekenen met een georganiseerde revolutionair socialistische bedreiging van het vaderland. In totaal vielen er bij de Januariopstand circa 200 doden.⁴⁷ De opstand was, zoals de historicus Mark Jones benadrukt, bovendien essentieel voor het definiëren van het Freikorpsgeweld. Op 11 januari 1919 werden in de barak van het I. Garde Dragonder-Regiment aan de Belle-Alliance-Straße 6 in de Tempelhofer Vorstadt, voor het eerst krijsgeslagenen door Freikorpstroepen vermoord.

De vermoorde KPDers kwamen uit het gebouw van de *Vorwärts*, de krant van de SPD, die door de revolutionairen was bezet en tijdens zijn bestorming met een goed geplaatst machinegeweer lange tijd hardnekkige weerstand bood. De frustratie van de Freikorpsmannen combineerde zich met de overtuiging dat het wapen door Rosa Luxemburg persoonlijk werd bediend.⁴⁸ De gemoederen onder de soldaten raakten sterk verhit. Toen de bezetters zeven onderhandelaars uitleverden om over hun overgave te praten, werden deze meegenomen naar de Dragonderbarak, omsingeld door een groep Freikorpssoldaten en verbaal gekleineerd, waarbij een van de gevangenen een "Russisch zwijn" werd genoemd.⁴⁹ De vrijwilligers schopten en sloegen de gevangenen zo hard dat twee door een ooggetuige al voor hun dood werden omschreven als: "tot niets meer in staat, ze waren compleet bedekt met bloed en zagen er niet meer uit als mensen; ze waren nog slechts ruggengraatloze stukken vlees".⁵⁰ Daarna werden de gevangenen onderworpen aan een fusillade waarbij zoveel kogels werden afgeschoten dat sommigen wel acht keer werden geraakt.

De moorden in de Dragonderbarak benadrukken het belang van omgevingsfactoren, zoals de handelingen van Freikorps Schulz op de culturele factoren wijzen. Zo zorgden de opwinding en de chaos van een vuurgevecht tegen een zich kranig werende tegenstander, zoals die in het gebouw van de *Vorwärts*, bij de Freikorpsen vrijwel altijd voor woede. Daarnaast werden de blikken ook nog lang na

⁴⁷ Gerwarth, *The Vanquished*, 125.

⁴⁸ Jones, *Founding Weimar*, 211-213.

⁴⁹ Jones, *Founding Weimar*, 214, 215.

⁵⁰ Jones, *Founding Weimar*, 215.

januari vertoebeld door geruchten van het kaliber dat Rosa Luxemburg zelf een machinegeweer zou bedienen. In Berlijn gonsde het in die dagen, zoals in alle oorlogen, van de geruchten. Deze geruchten vergrootten vaak het gevaar dat de revolutionairen vormden. Zo werd gezegd dat de Spartakisten over 20.000 geweren beschikten en ondersteund werden door een fonds van 12,5 miljoen mark en 1000 geheime agenten uit Rusland.⁵¹ In dat kader moet ook de verwijzing naar het “Russische zwijn” worden gezien. Hoe groter de vijand, hoe harder er moest worden opgetreden om Duitsland te redden. Aanplakbiljetten op straat riepen op: “Het vaderland is het einde nabij. Red het! De bedreiging komt niet van buitenaf, maar van binnenin, van de Spartakistenbond. Sla hun leider dood! Dood Liebknecht.”⁵² En dat is precies wat de Freikorpsmannen vier dagen later zouden doen.

De verstopte Rosa Luxemburg en Karl Liebknecht werden op 15 januari door leden van de Bürgerwehr Wilmersdorf opgepakt en uitgeleverd aan de Garde-Kavallerie-Schützen-Division, een Freikorps dat destijds als staf diende voor meerdere eenheden in Berlijn. Het tweetal werd vervolgens onder toezicht van het doodseskader Marine-Squadron-Pflugk van hotel Eden, het hoofdkwartier van de divisie aan de Kurfürstendamm, naar de gevangenis in Moabit gereden. Geen van beide zou er ooit aankomen. De revolutionaire leiders werden voor vertrek eerst nog in elkaar geslagen door de officieren en soldaten die in de hotellobby op hen wachtten. Liebknecht kreeg expres kans om te vluchten en is op de vlucht doodgeschoten. Zijn lijk is als onbekend persoon afgegeven bij een begraafplaats.⁵³ Luxemburg werd in de lobby onthaald met een luide “Sla haar dood!” en zo ernstig toegetakeld dat het niet zeker is of ze is gestorven aan de fysieke mishandeling of aan de kogels. In de vrachtwagen waarin ze werd vervoerd, lag de volgende dag een twee centimeter dikke laag bloed op de vloer. Haar lichaam is in het Landwehrkanaal gegooid en zou pas maanden later worden teruggevonden.⁵⁴ Terwijl zowel de regering als de niet-communistische pers de gebeurtenissen in de Dragonerbarak hadden genegeerd of verdraaid, was dat met de moord op Liebknecht en Luxemburg onmogelijk. Nu reageerden de burgerlijke elementen met gemengdere emoties. Dat de communistische leiders de dood hadden gevonden was acceptabel, de manier waarop minder.⁵⁵ Voor de Freikorpsen was het signaal van de Januariopstand echter duidelijk: Dodelijk extreem geweld was toegestaan.

Geweld als methode

De tweede revolutie ging verder. De Maartopstand begon als algemene staking van ontevreden arbeiders in Berlijn, maar ontwikkelde zich al snel tot een poging om de Weimarrepubliek te beëindigen. In omvang

⁵¹ Jones, *Founding Weimar*, 210-204, 205.

⁵² Jones, *Founding Weimar*, 233-234.

⁵³ Jones, *Founding Weimar*, 235, 236.

⁵⁴ Jones, *Founding Weimar*, 235-237.

⁵⁵ Jones, *Founding Weimar*, 220-228, 232-242; Schulze, *Freikorps*, 71-77; Waite, *Vanguard*, 58-64.

was de Maartopstand veel groter dan de Januariopstand, wat hard optreden dringender maakte.⁵⁶ Tegen een revolutionaire strijdmacht van 15.000 man werd een Freikorpsleger van 31.400 man opgesteld.⁵⁷ Na gevechten rond de Alexanderplatz dreven de Freikorpsen de vijand terug naar de arbeiderswijken Stralauer Vorstadt en Lichtenberg. In die dichtbevolkte, niet geëvacueerde, woonwijken werd daarna nog dagenlang gevochten met de inzet van granaten, mortieren, artillerie en zelfs zoeklichten, tanks en vliegtuigen tegen communistische sluipschutters en geïmproviseerde machinegeweerposten. Het gebruik van moderne zware wapens in woonwijken kon, net als in januari, op brede steun in de niet-communistische Duitse pers rekenen.⁵⁸ Het extreme wapengeweld sprak van de nietsontziende houding die zowel door de regering en de regeringsgetrouwe bevolking, als door de ordetroepen werd aangenomen tegenover elke vorm van opstand.

Belangrijk voor deze houding waren de omvang en de inborst van de revolutionairen. Beide boezemden angst in. In Berlijn waren de gegoede wijken aan alle kanten behalve het zuidwesten omringd door arbeiderswijken die onderdak boden aan een, vaak straatarme, onderklasse van honderdduizenden mensen. Deze mensen vormden niet alleen de achterban van het revolutionair socialisme, maar ze leefden ook in een wereld die gedomineerd werd door de normen en waarden van de straat.⁵⁹ De *Berliner Volkszeitung* meende bijvoorbeeld dat de Spartakisten 100.000 man onder de wapens hadden en typeerde hen als: “aangeboren abnormalen, fysiek kreupelen, psychologisch kreupelen en gehandicapten” en “hoeren en hun pooiers (...) losgelaten gevangenen, moordenaars, inbrekers, dieven, zedendelinquenten, mannen die slechts de uiterlijke kenmerken van een mens hebben dat nooit zijn spirituele leven boven dierlijke instincten uit heeft kunnen laten stijgen.”⁶⁰ Dat deze onberekenbare, ongezonde, beestachtige grauwe massa nu deels in openlijke, gewelddadige opstand was, zorgde voor diepe bezorgdheid en de wens om ze met geweld weer in te dammen. Ondertussen bepaalden dergelijke typering voor de Freikorpsmannen, die ze ook lazen, sterk het vijandbeeld. Tegen deze bijna onmenselijke horde was de drempel voor het geweld niet hoog. Dat vijandbeeld bleef de Freikorpsen tot het einde van hun bestaan bij.

In niets werd dat vijandbeeld concreter dan in de geruchten die de ronde deden over de gruweldaden die achter het front zouden worden gepleegd. Het door verschil in leefwereld en zeden gecreëerde vijandbeeld was in combinatie met daadwerkelijke communistische moordpartijen de

⁵⁶ Jones, *Founding Weimar*, 258, 259.

⁵⁷ Koch, *Der deutsche Bürgerkrieg*, 89.

⁵⁸ Jones, *Founding Weimar*, 251-257.

⁵⁹ Berliner Wahlergebnisse, <https://www.wahlen-berlin.de/historie/wahldatenbank/Tabellen/Tabellen.asp> (geraadpleegd 11 januari 2022), Jammer genoeg missen de uitslagen voor de verkiezingen voor de Nationale Vergadering in 1919 op deze website, maar de gemeenteraadsverkiezingen voor dat jaar laten zien dat de USPD sterk was in dezelfde wijken als bij de Rijksdagverkiezingen van 1920: Rosenthaler Vorstadt, Luisenstadt jenseits des Kanals, Stralauer Vorstadt, en Wedding und Gesundbrunnen. Later werden dit bolwerken van de KPD.

⁶⁰ Jones, *Founding Weimar*, 274, 276.

ontstaansbodern voor verhalen over de rode terreur. Tijdens de Maartopstand, de campagne tegen München en de Roeropstand speelde echte of vermeende rode terreur een grote rol bij het aanjagen van woede, haat en uiteindelijk geweld. In Berlijn ontstond het verhaal dat de communisten in het politiebureau van Lichtenfelde 60, volgens latere berichten zelfs tussen de 150 en 200, politieagenten bruto hadden vermoord. Een verhaal dat niet waar was, maar er wel toe leidde dat minister Noske op 9 maart het bevel uitvaardigde dat iedereen die met een wapen in de hand tegenover de Freikorpsen werd aangetroffen, moest worden gedood.⁶¹ Dit executiebevel werd door de Freikorpsen vervolgens nog breder opgevat, en leidde er uiteindelijk toe dat ze zich het recht toe-eigenden om alle gewapende personen op straat te executeren.⁶² Het gevolg was dat de Maartopstand niet alleen werd beëindigd met extreem wapengeweld, maar ook met een golf van standrechtelijke executies, waarin de Freikorpsen 177 tot 200 gevangenen en verdachte, maar soms compleet onschuldige, burgers op eigen akkoord aanhielden en doodschoten.⁶³ De prominente communist Leo Jochiges was onder de doden. Hoewel de burgerlijke en sociaaldemocratische pers ook hierna nog achter de Freikorpsen bleven staan, werd hun toon door de omvang en de hardheid van deze repressie minder sympathiek.⁶⁴ Onder de Freikorpssoldaten was deze ‘afwijzing’ enkel reden tot verdere vervreemding van de rest van de samenleving.⁶⁵ In totaal sneuvelden er in de Maartopstand 1200 tot 1500 revolutionairen en burgers en 75 Freikorpsmannen.⁶⁶

De daaropvolgende campagne tegen München leek in veel opzichten op de Maartopstand, dankzij de conventionele manoeuvres met grote formaties in het Beierse land, de inzet van zware wapens en schoktactieken en het bijbehorende gebrek aan respect voor menselijke levens. Het conservatieve Beieren was in november 1918 al onder democratisch socialistisch bestuur gekomen, waarna het alleen maar in radicaler vaarwater belandde tot de communisten begin april 1919 de macht overnamen. Aan het einde van die maand stuurde Noske een leger van 20.000 man naar het zuiden.⁶⁷ Niet alleen de militaire tactieken leken op die uit de Maartopstand, ook het executiebevel werd heringevoerd. De regering en de troepen waren beide van mening dat het voor alle toekomstige campagnes een onmisbaar instrument was. Daarmee waren door de regering gesanctioneerde straatexecuties verworpen tot een blijvend kenmerk van het Freikorpsoptreden.⁶⁸

⁶¹ Jones, *Founding Weimar*, 268.

⁶² Waite, *Vanguard*, 72, 73.

⁶³ Jones, *Founding Weimar*, 257, 258.

⁶⁴ Waite, *Vanguard*, 76.

⁶⁵ Waite, *Vanguard*, 76-78.

⁶⁶ Jones, *Founding Weimar*, 257.

⁶⁷ Hans Fischer, ‘Die Räteherrschaft in München’ in Ernst Jünger eds., *Der Kampf um das Reich* (Essen 1930) 146-163, aldaar 152, 153.

⁶⁸ Jones, *Founding Weimar*, 291, 292.

De bereidheid om geweld in te zetten was hierdoor al aanzienlijk voordat de ordetroepen en de revolutionairen elkaar voor het eerst troffen. De gevechten leverden extra spanning op. In Augsburg werd een groep Württembergse studenten onder vuur genomen door communisten die eerder een witte vlag hadden uitgestoken.⁶⁹ Dergelijke confrontaties voedden de haat tegenover de vijand en bevestigden het bestaande vijandbeeld, dat alleen maar duisterder werd toen de troepen München naderden en berichten over de rode terreur bij de Freikorpsmannen bekend werden. In het Luitpoldgymnasium hadden de revolutionairen tien gijzelaars – twee krijgsgevangenen en acht gegoede burgers die lid waren van de radicaalnationalistische Thule gezelschap, waaronder een vrouw – vermoord. De details waren onderwerp van gruwelijke geruchten.⁷⁰ Het gevolg was dat de gemoederen onder de Freikorpsmannen zo hoog opliepen dat het opperbevel de troepen niet meer in de hand kon houden. Uit woede en plichtsbesef marcheerden de vrijwilligerseenheden op 1 mei geheel op eigen akkoord op de Beierse hoofdstad, die zeer kort daarop viel.⁷¹ Daarna volgde een guerrillafase, die leek op de strijd in de Berlijnse arbeiderswijken tijdens de Maartopstand. Geen van beide zijden maakte krijgsgevangenen.⁷² Volgens latere politierapporten sneuvelden bij de strijd om en in München 557 mensen.⁷³

Hoe belangrijk de rode terreur ook was als escalerende factor, de gijzelmoorden missen context. Mark Jones beweert dat ze werden gepleegd als reactie op de arrestatie en executie van 30 communistische bewoners van Starnberg, ten zuidwesten van München, door de Württembergse Freiwilligen-Abteilung Haas.⁷⁴ De slachtoffers in Starnberg waren burgers, waardoor de liquidaties veel weg hadden van een ideologische zuivering. Er waren meer van dat soort acties maar ze werden nooit systematisch.⁷⁵ Na de val van München steeg het aantal uitwassen snel. In Gräfelfing werden 53 Russische krijgsgevangenen, die door de communisten waren vrijgelaten en vanwege hun nationaliteit verdacht waren, in een steengroeve bijeengedreven en doodgeschoten. In Perlach executeerden de vrijwilligers op 5 mei 12 arbeiders op aanwijzing van een lokale priester.⁷⁶ De witte terreur ging voor de Beierse bevolking pas echt te ver toen de dag daarna mannen van het Beierse Freikorps Bayreuth een groep katholieke gezellen oppakten op de onterechte verdenking dat zij communisten waren en 21 van hen op brute wijze vermoordden.⁷⁷ Op 11 mei werden de Pruisische en Württembergse Freikorpsen uit München

⁶⁹ Jones, *Founding Weimar*, 295, 296.

⁷⁰ Bijvoorbeeld in Waite, *Vanguard*, 87, 88; Schulze, *Freikorps*, 97.

⁷¹ Jones, *Founding Weimar*, 303.

⁷² Schulze, *Freikorps*, 98, 99.

⁷³ Schulze, *Freikorps*, 98.

⁷⁴ Jones, *Founding Weimar*, 291, De soldaten waren van groep Seutter, die officieel onder het I. Württembergische Freiwilligen Regiment viel, dat op zijn beurt weer onder de Württembergische Freiwilligen-Abteilung Haas viel.

⁷⁵ Jones, *Founding Weimar*, 307, 308.

⁷⁶ Schulze, *Freikorps*, 98, 99; Jones, *Founding Weimar*, 286, 287.

⁷⁷ Jones, *Founding Weimar*, 317, 318.

teruggetrokken. Tegen die tijd hadden door executies en oorlogsgeweld 65 Freikorps soldaten en minstens 1200 revolutionairen en burgers het leven gelaten.⁷⁸ De Beierse Freikorpsen werden overgenomen in de *Reichswehr*.⁷⁹ De tweede revolutie was ten einde.

Oorlog in het oosten

Naast de contrarevolutionaire strijd in Duitsland, was er nog een oorlog die invloed had op de ontwikkeling van de gewelddadigheid van de Freikorps soldaten. Dit was de campagne in het Baltisch gebied tussen februari en december 1919. Deze veldtocht was uitzonderlijk, omdat hij een totaal ander karakter had dan de Freikorps campagnes elders, maar wel door de Freikorpsen werd uitgevochten. De ruimte die de Baltische campagne bood voor de radicalisering van politieke denkbeelden, menselijke omgangsvormen en extreem geweld was uitzonderlijk. Daarom is het belangrijk om te bedenken welke Freikorps soldaten deze ervaringen doormaakten. Slechts drie Freikorpsen die later aan de Roer actief waren, hadden in hun geheel in het Baltisch gebied gevochten. Dit waren Sturmabteilung Roßbach, Regiment Libau en Freikorps von Pfeffer. Voor de individuele Freikorps soldaten, die nogal eens van eenheid wisselden, is het echter helaas niet goed vast te stellen hoeveel er Baltische ervaring hadden. Sommige Freikorpsen, zoals de Marinebrigade Ehrhardt, kregen in 1920 zoveel Baltische veteranen binnen, dat ze de sfeer in de eenheid begonnen te domineren. Andere eenheden, zoals die van de studentenvrijwilligers, hadden waarschijnlijk nauwelijks Baltische veteranen.⁸⁰

De Baltische campagne kwam voort uit het Duitse en geallieerde plan om gedemobiliseerde Duitse soldaten in Freikorpsen te organiseren en ze te gebruiken om Lenin's oprukkende Bolsjewieken uit Letland te verjagen.⁸¹ Hierdoor ontstonden de Baltisch-Duitse Baltische Landeswehr en de Duitse vrijwilligerseenheid Eiserne Division, beide eenheden van divisiesterkte, die in de loop van april 1919 samen richting Riga optrokken. Dat er weer werd opgerukt had een belangrijke symbolische waarde. Ernst von Salomon jubelde: "im Baltikum traten zum ersten Male wieder deutsche Bataillone zum Vormarsch an."⁸² Letland bood de Freikorpsmannen een kans om iets positiefs te bereiken. De nederlaag in de wereldoorlog kon worden uitgewist en het laffe, in revolutie verzonken vaderland kon worden achtergelaten. Voor velen letterlijk. Volgens sommige schattingen meldde een meerderheid van de vrijwilligers zich aan vanwege de belofte van een nieuw bestaan als boer in Letland.⁸³ Dit alles gaf de

⁷⁸ Waite, *Vanguard*, 90.

⁷⁹ Schulze, *Freikorps*, 99.

⁸⁰ Waite, *Vanguard*, 150; Ernst von Salomon is een goed voorbeeld, in *Die Geächteten* beschrijft hij hoe hij van Maercker's *Freiwilligen Landesjägerkorps*, over gaat naar de *Eiserne Division* in het Baltische gebied, om na terugkeer dienst te doen in *Marinebrigade Ehrhardt*.

⁸¹ Waite, *Vanguard*, 99-101.

⁸² Von Salomon, *Die Geächteten*, 56.

⁸³ Annemarie Sammartino, *The impossible border: Germany and the east, 1914-1922* (New York, 2010) 49-51.

campagne al snel het karakter van een veroveringsoorlog, met kolonisatie als doel.⁸⁴

Dat doel moest met geweld worden bereikt. Letland moest worden gezuiverd, zowel van de Bolsjewieken, als van de Letse nationalisten en de gewapende bandieten. Terwijl het front verschoof door de verovering van dorpen en steden, hielden de vijanden zich ook op in de eindeloze donkere bossen en moerassen en bedreigden van daaruit als een alom aanwezige en altijd te verwachten vijand de Duitse soldaten. Voor de Freikorpsmannen werd deze vijand, verscholen in dit vreemde, ondoordringbare terrein, langzaam een schim met onmenselijke, bijna beestachtige, uitgesproken oostelijke, trekken.⁸⁵ Wanneer het dan eindelijk tot een treffen kwam, kwamen frustratie, ontmenselijking en zuivering samen in oorlogsvoering zonder enige genade.⁸⁶ Freikorpsman Rudolf Höss, de latere commandant van Auschwitz, typeerde de guerrillaoorlog met de opmerking: “Waar de beide zijden elkaar ook troffen, daar werd geslacht tot er niemand meer over was.”⁸⁷

Maar ook de bevolking van de dorpen en de steden had zwaar te lijden. De Freikorpsen executeerden in de veroverde plaatsen alle mensen die ervan werden verdacht communist te zijn, het Rode Leger te steunen, of een andere vorm van verzet te plegen. In Dünamunde werden 125 burgers doodgeschoten, in Tuckum 200, in Mitau 500. In totaal moet het aantal geëxecuteerde burgers ergens in de duizendtallen hebben gelegen.⁸⁸ De inname van Riga bracht dit geweld tot een hoogtepunt. Zowel verdachte burgers, als krijgsgevangenen Russen en Letten, werden geen genade getoond. Uitzonderlijke haat en agressie was er voor de *Flintenweiber*, de vrouwelijke militairen van het Rode Leger, die als vechtende vrouwen de militaire normen en waarden tartten. Zeker 400 van hen werden door de Freikorpsen gedood, vaak na te zijn verkracht.⁸⁹ In totaal werden er in Riga 3000 mensen vermoord op een stad van 185.000 inwoners.⁹⁰ Dergelijke cijfers zijn onvergelijkbaar met welke campagne in Duitsland dan ook.⁹¹

Na de verovering van Riga ging het masker van de Baltische campagne af. De Freikorpsen installeerden een satellietregering in Letland en trokken begin zomer 1919 op tegen Estland in een openlijke veroveringsoorlog. Dit draaide uit op de slag bij Wenden tussen 19 en 23 juni, waarbij Estse en Letse troepen de Freikorpsen versloegen. De droom van de oprukkende Duitse troepen kwam tot een vernederend einde. Vijf dagen later kwam het nieuws van het ondertekenen van het Verdrag van Versailles daar overheen. Voor de Duitse vrijwilligers was er weinig wat hen nu nog aan hun vaderland

⁸⁴ Vejas Liulevicius, *War Land on the Eastern Front: Culture, National Identity, and German Occupation in World War I* (Knoxville, 2000) 238.

⁸⁵ Liulevicius, *War Land*, 241.

⁸⁶ Von Salomon, *Die Geächteten*, 67-68.

⁸⁷ Gerwarth, *Vanquished*, 71-72.

⁸⁸ Sammartino, *impossible border*, 57.

⁸⁹ Gerwarth, *Vanquished*, 73,74.

⁹⁰ Waite, *Vanguard*, 118-119.

⁹¹ In Berlijn, dat 3,8 miljoen inwoners telde, vielen in januari 200 en in maart 1500 doden. In München waren dat er 1200 op 630.000 inwoners, *Ullsteins Weltatlas* (Berlijn 1923) Karte 5A, Karte 26B.

bond.⁹² Ondertussen dreigde, nu er geen communistische dreiging meer was, vanuit Berlijn de terugtrekking van de Duitse troepen uit het Baltisch gebied.

Toen het bevel om te evacueren op 5 augustus kwam, namen de Freikorps soldaten het heft in eigen hand. De Eiserne Division muite en weigerde te vertrekken. Om te kunnen blijven, wisselden ze hun Duitse vlaggen in voor die van het West Russische Vrijwilligersleger, een Wit leger onder het bevel van de markante Kaukasische aristocraat Pavel Prins Bermond-Avalov. Als Russen vochten ze een verliezende campagne tegen de Letten die volledig ontspoorde. Toen het Letse leger de Freikorpsen insloot in een buitenwijk van Riga, konden ze alleen nog worden gered door Sturmabteilung Roßbach, die tegen alle bevelen in van Duitsland naar het Baltisch gebied marcheerde om de zak open te breken. Daarna ging de mars nog slechts terug richting de Duitse grens. Om aan eten te komen, om de nederlaag af te reageren en omdat veel vrijwilligers zo afgestompt waren dat ze er simpelweg plezier in hadden gekregen, werd er mishandeld, vermoord en geplunderd.⁹³ Von Salomon schreef:

Wir erschlugen, was uns in die Hände fiel, wir verbrannten, was brennbar war. Wir sahen rot, wir hatten nichts mehr von menschlichen Gefühlen im Herzen. Wo wir gehaust hatten, da stöhnte der Boden unter der Vernichtung. (...) Eine riesige Rauchfahne bezeichnete unseren Weg. Wir hatten einen Scheiterhaufen angezündet, da brannte mehr als totes Material, da brannten unsere Hoffnungen, unsere Sehnsüchte, da brannten die bürgerlichen Tafeln, die Gesetze und Werte der zivilisierten Welt, da brannte alles, was wir nog vom Wortschatz und vom Glauben an die Dinge und Ideen der Zeit, die uns entließ, wie verstaubtes Gerümpel mit uns geschleppt.⁹⁴

Midden december 1919 trokken de laatste Duitse soldaten zich over de oostgrens terug. Hun ervaringen namen ze mee terug het vaderland in.

⁹² Von Salomon, *Die Geächteten*, 95-96.

⁹³ Liulevicius, *War Land*, 242; Gerwarth, *Vanquished*, 75.

⁹⁴ Von Salomon, *Die Geächteten*, 126.

Hoofdstuk II. – Revolutie aan de Roer

De Kapp- Lüttwitz Putsch

Op zaterdag 13 maart 1920 om 7 uur 's ochtends zegde een deel van rechts Duitsland zijn tijdelijke bondgenootschap met de republiek op abrupte en opzichtige wijze op. Met spelende fanfare en wapperende *Reichskriegsflagge* trok de II. Marinebrigade, beter bekend als de Marinebrigade Ehrhardt, onder de Brandenburger Tor door. Dit keer kwamen de Freikorpsmannen niet naar de hoofdstad om een revolutie neer te slaan, maar om de macht over te nemen. De *Reichswehr* bij monde van stafchef *Generalmajor* von Seeckt deelde de regering mede dat het de staatsgreep niet zou verhinderen.⁹⁵ Von Seeckt mocht dan wel geen actieve voorstander van de coup zijn, een actieve tegenstander was hij ook niet. Dus zat er voor het kabinet niets anders op dan te vluchten. De vlucht voerde hen over Dresden, waar generaal Maercker eenzelfde houding aannam, naar Stuttgart, waar generaal von Schoeler in ieder geval kon beloven dat hij zich niet bij de putsch zou aansluiten. Tegen die tijd had de Marinebrigade de gehele hoofdstad al bezet en voorzien van wachtposten.⁹⁶ Een nieuwe regering claimde in Duitsland de macht.

De Kapp- Lüttwitz Putsch splitste Duitsland in tweeën, waarbij alleen het conservatieve en nationalistische oosten zich openlijk bij de staatsgreep aansloot. Ten westen van de Elbe oefende de nieuwe regering amper macht uit, maar was er wel veel onduidelijkheid over waar de loyaliteit van de beampten en officieren precies lag.⁹⁷ De oude regering beantwoordde de tweedeling snel en duidelijk. Nog op de middag van 13 maart bracht het een publieke verklaring naar buiten waarin gesteld werd dat de Kapp regering zowel illegitiem als zwak was. Onmiddellijk daarop volgde ook het uitroepen van de algemene staking.⁹⁸ De staking kwam niet vanuit de regering, maar vanuit de vakbonden en hoewel de kabinetsleden de oproep tot de staking wel op persoonlijke titel ondertekenden, tekende de regering als zodanig niet.⁹⁹ De algemene staking was een heel zwaar en omstreden middel dat door burgerlijk Duitsland werd gevreesd. Daarvoor waren gegronde redenen. Door de arbeiders op te roepen om op te staan, werd deze groep een sterke kracht in het politieke speelveld. Hierin lag nog steeds grote revolutionaire potentie. Veel arbeiders waren politiek linkser dan de regering van Ebert en de radicalere en revolutionaire socialisten hadden nog steeds genoeg invloed om een massale arbeidersbeweging te sturen richting een nieuwe poging om een socialistisch of socialistischer Duitsland te creëren.¹⁰⁰ De gebeurtenissen aan de Roer zouden uitwijzen dat de angst voor de algemene staking niet onterecht was.

⁹⁵ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 37, 38.

⁹⁶ Waite, *Vanguard*, 140-142.

⁹⁷ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 37, 38; Colm, 'Beitrag' 237.

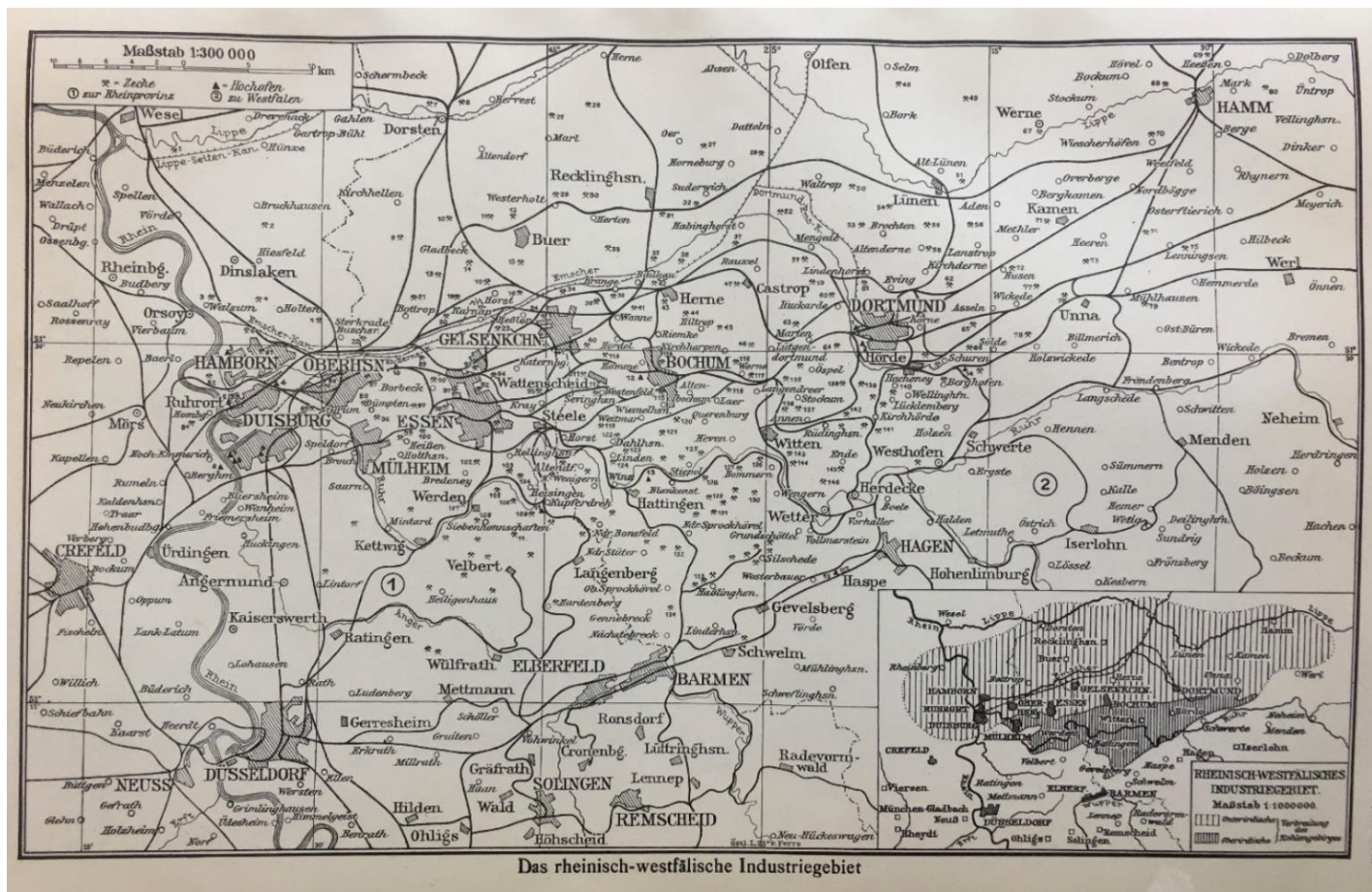
⁹⁸ Schulze, *Freikorps*, 275.

⁹⁹ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 39.

¹⁰⁰ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 39-41.

Het Roergebied, een land van arbeiders en revolutionairen

In de streek langs de Roer en in het ten zuiden daarvan gelegen Bergische Land, was in de eeuw voor 1920 door de aanwezigheid van immense steenkoolreservoirs een van de grootste industriegebieden van Europa ontstaan. Binnen enkele decennia groeiden de bestaande mijnbouw, staalproductie en aanverwante bedrijfstakken uit tot industrieën met tienduizenden werknemers. De Roerstedden explodeerden in omvang. Het meest exemplarisch was Hamborn, dat tussen 1870 en 1900 al van 2.000 naar 28.000 inwoners groeide, maar explodeerde nadat de industriebaron August Thyssen er een kolenmijn en ertsverwerkingscentrale liet bouwen. Van 28.000 groeide het aantal inwoners binnen 12 jaar naar niet minder dan 100.000.¹⁰¹

Het Roergebied en de industriesteden van het Bergische Land in 1923.¹⁰²

Het gevolg van de immense groei was het ontstaan van slechte levensomstandigheden en extreme ongelijkheid. Terwijl de eigenaren van de mijnen en fabrieken, de zogeheten *Schlotbarone*, zeer rijk en

¹⁰¹ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 25.

¹⁰² *Ullsteins Weltatlas* (Berlijn 1923) Karte 13A.

politiek invloedrijk waren, had de ontwortelde, etnisch diverse arbeidersmassa te kampen met gevaarlijke en ongezonde arbeidsomstandigheden, lage lonen en een groot tekort aan huisvesting.¹⁰³ Uit reactie daarop verenigden de arbeiders zich in vakbonden en partijen die grotendeels, hoewel niet uitsluitend, socialistisch waren. Het socialisme kwam ook aan de Roer vertakt uit de oorlog. De SPD bleef na de partijsplitsing van 1917 in het grootste deel van streek de sterkste partij. De partij kon op de loyaliteit van lokale fracties en kranten rekenen en was verbonden aan de grootste vakbond, het *Verband der Bergarbeiter Deutschlands*, dat de mijnwerkers vertegenwoordigde.¹⁰⁴ De USPD werd alleen de dominante partij in het Bergische Land en in Hagen, waar het steun ontleende aan de nauwe banden met het *Deutscher Metallarbeiter-Verband*.¹⁰⁵ In het radicale westen van het Roergebied concurreerden de SPD en USPD met de KPD, die in Essen maar 30, maar in Hamborn en Remscheid meer dan 1000 actieve leden had, en met syndicalistische en anarchistische vakbonden, die binnen Duitsland uniek aan dit deel van het Roergebied waren.¹⁰⁶ Daarnaast werden de socialisten in het gehele gebied beconcurrerd door de katholieke *Zentrum*-partij met zijn bijbehorende christelijke vakbonden. Het *Zentrum* vertegenwoordigde samen met de kleine liberale en Poolse vakbond de niet-socialistische arbeiders.¹⁰⁷

De socialisten zetten echter de politieke toon. In het voorjaar van 1919 bloeide in socialistische kringen het idee van socialisatie van de mijnbouw op. Dat idee kwam erop neer dat mijnbouwbedrijven zouden worden afgenomen van de *Schlotbarone* en bestuurd door de werknemers. De SPD kante zich tegen dit idee, waardoor de partij kromp en de USPD, KPD en syndicalisten verder groeiden.¹⁰⁸ De strijd om socialisering had grote stakingsbewegingen tot gevolg. Eind februari 1919 legden meer dan de helft van de mijnwerkers, in totaal 225.000 mensen, het werk neer.¹⁰⁹ Eind maart volgde een nieuwe staking waar bijna 800.000 arbeiders aan meededen.¹¹⁰ Twee keer stuurde de regering Freikorpsen om de staking neer te slaan, waarbij Freikorps Lichtschlag in het bijzonder van zich deed spreken door artillerie in te zetten, gevangenen te mishandelen en twee mensen dood te schieten.¹¹¹ Na een zeer onrustig voorjaar en concessies van de regering draaide de steenkolenproductie pas weer in mei op volle kracht.¹¹²

¹⁰³ Schulze, *Freikorps*, 304.

¹⁰⁴ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 30, 31.

¹⁰⁵ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 47, 48; Lucas, *Märzrevolution 1920*, 29, 30.

¹⁰⁶ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 48, 70.

¹⁰⁷ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 48.

¹⁰⁸ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 51-53; Jürgen Tampke, *The Ruhr and Revolution. The Revolutionary Movement in the Rhenish-Westphalian Industrial Region 1912-1919* (Canberra 1978) 149.

¹⁰⁹ Tampke, *The Ruhr and Revolution*, 132; pagina 153 suggereert dat er in total 434.000 mijnwerkers waren.

¹¹⁰ Tampke, *The Ruhr and Revolution*, 154.

¹¹¹ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 38, 39.

¹¹² Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 54, 55.

De uitwerking van de Putsch

Toch vielen zelfs de grote stakingen van 1919 in het niet bij de reactie die er vanuit het Roergebied op de Kapp Putsch kwam. Zowel de arbeiders als de politici van de SPD, de USPD en de KPD beseften onmiddellijk dat het slagen van de Kapp Putsch alle vooruitzichten op een socialistisch of socialistischer Duitsland, evenals alle reeds afgedwongen concessies zou uitwissen. Als de Roer zich niet kon verweren zou het onder het bestuur van nationalistische, conservatieve militairen komen en een bloedige repressie tegemoet zien.¹¹³ Dit gevaar was des te acuter omdat *Generalleutnant* Oskar Freiherr Von Watter, die als commandant van *Wehrkreis* VI in het Roergebied en Westfalen verantwoordelijk was voor alle leger- en paramilitaire politie-eenheden, zich op 13 maart niet eenduidig voor of tegen de staatsgreep uitsprak.¹¹⁴ De SPD, USPD en KPD grepen de algemene staking dan ook aan om al op diezelfde dag de macht in het Roergebied op te eisen en een begin te maken aan het oprichten van verdedigingseenheden om de vermeend onherroepelijk invasie van de Putschisten terug te werpen.¹¹⁵ De dreiging verenigde de drie partijen, die eigenlijk hele andere doelstellingen hadden. De SPD in het Roergebied was loyaal aan de uit Berlijn verjaagde regering van Bauer, terwijl de KPD en de USPD de opstand tegen de opstand meteen als een kans zagen om de revolutie voort te zetten.¹¹⁶

Von Watter, die zijn hoofdkwartier in het conservatieve, landelijke Münster had, kreeg in de loop van 13 maart berichten binnen over de opgewonden situatie in het Roergebied, maar hij kon aan de hand daarvan niet goed inschatten hoe serieus die situatie was. Dat de arbeiders in de hele regio wapendepots hadden overgenomen en een groot en groeiend Rood Roerleger hadden gevormd wist hij niet. Net zomin als dat hij wist dat in sommige steden garnizoenen van de *Reichswehr*, de paramilitaire *Sicherheitspolizei* en de *Einwohnerwehren*, wel probeerden hun depots te verdedigen, maar zij niet de slagkracht hadden om de revolutie voor langere tijd te weerstaan.¹¹⁷ Om de rust te doen wederkeren trokken op 14 maart Freikorps Lichtslag, die samen met Freikorps Schulz als enige eenheid in het gebied steun voor de Kapp Putsch had uitgesproken, en een eenheid Paderborner Huzaren naar de industriesteden.¹¹⁸ Lichtslags Freikorps werd omsingeld en vernietigd, de Paderborner Huzaren werden teruggeworpen. Hierna was het Von Watter en vele anderen duidelijk dat de onrust aan de Roer veel ernstiger was dan zij eerst hadden vermoed.

De revolutie kreeg door de overwinningen vleugels. Het Rode Roerleger groeide nog in het weekend van de Kapp Putsch uit tot een krijgsmacht van 50.000, volgens sommige schattingen zelfs

¹¹³ Schulze, *Freikorps*, 304, 305; Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 77, 78.

¹¹⁴ Koch, *Der deutsche Bürgerkrieg*, 201.

¹¹⁵ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 78.

¹¹⁶ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 104-106.

¹¹⁷ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 80, 81.

¹¹⁸ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 81.

80.000, man, waaronder veel veteranen en zelfs voormalige vrijwilligers uit de Freikorpsen die zo gedesilluseerd over de regering waren dat ze van kant waren gewisseld.¹¹⁹ De bewapening kwam uit staatsdepots en lokale wapenfabrieken. Nog niet het hele Roergebied was op maandag 15 maart onderworpen aan dit leger. De garnizoenen van Hagen, Dortmund en Remscheid vielen pas op 18 maart. Essen en Düsseldorf werden de dag erna ingenomen.¹²⁰ Hamborn, in het westen van het Roergebied werd de dag erop door de regering geëvacueerd. Op 21 maart waren er geen ordetroepen meer in de industriestreek te vinden.¹²¹ Zowel het Roergebied als het Bergische Land waren nu in revolutionaire handen. In het noorden lag het arbeidersleger aan de rivier de Lippe en verkenners kwamen op tochten zelfs tot vlakbij Münster.¹²² Von Watter was toen al begonnen met het samenstellen van een leger om de revolutie in te dammen en uiteindelijk op te rollen. De Roer zou juist door zijn opstand alsnog te maken krijgen met de bloedige repressie door het leger en de Freikorpsen.

Von Watters leger

De Freikorpsen die *Wehrkreiskommando* VI verzamelde om de opstand neer te slaan, waren officieel al geen Freikorpsen meer. Terwijl de oude identiteiten en commandanten onaangetast bleven, waren de eenheden als onderdeel van de *Vorläufige Reichswehr* officieel nieuwe, keurig doorgenummerde regimenten en brigades geworden. Het had de Freikorpsgeest niet verstoord. Sterker nog, deze stond in maart 1920 misschien wel op zijn hoogtepunt door de formatieve werking van twee jaar strijd en verbittering over het mislukken van de Kapp Putsch. Eenheden die aan de putsch hadden meegedaan zouden eerst buiten Von Watter's leger worden gehouden, maar na de val van de coupregering op 17 maart verviel dat onderscheid op aandringen van de generaal zelf.¹²³ Hierdoor werden ook enkele van de radicaalste Freikorpsen aan de Roer ingezet. In totaal bracht Von Watter 50 infanteriebataljons, 18 cavalerie eskaders, 54 batterijen, 6 compagnieën pioniers met zware wapens en zowel pantsertreinen als vliegtuigen, samen rond de 45.000 man, bij elkaar om de opstand mee neer te slaan.¹²⁴ Ze waren onderverdeeld in vier divisies.¹²⁵

¹¹⁹ Waite, *Vanguard*, 176.

¹²⁰ Schulze, *Freikorps*, 308; Waite, *Vanguard*, 176.

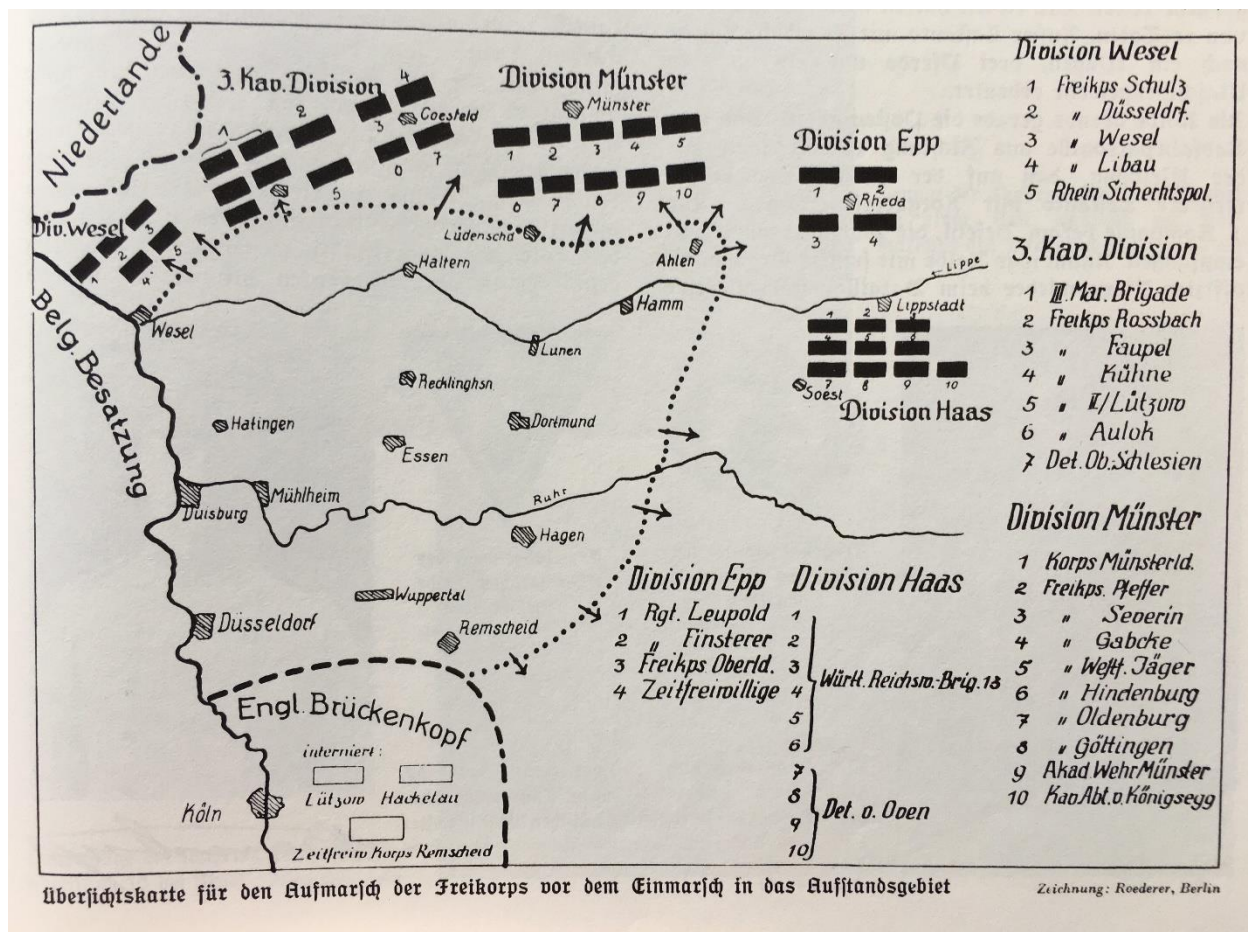
¹²¹ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 293.

¹²² Schulze, *Freikorps*, 308, 309.

¹²³ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 231, 232; Lucas, *Märzrevolution 1920*, 668.

¹²⁴ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 840, 841.

¹²⁵ De illustrator van de kaart in, Ulrich von Bose, 'Vormarsch gegen Essen' in Ernst von Salomon eds., *Das Buch vom deutschen Freikorpskämpfer* (Heruitgave Breklum 1988) 394-402, aldaar 395; herinnert het zich als vijf divisies, maar de kaart van de legerstaf houdt het op vier: Library of Congress, <https://www.loc.gov/resource/g6362rm.gct00269/?st=gallery> (geraadpleegd op 28 mei 2022).

De opstelling van Von Watter's leger. Het omstippelde gebied was door de revolutionairen bezet, de Rijn en het Engelse bruggenhoofd waren voor de Reichshwehr onbegaanbaar. Bij de Duitse divisies staan alle ondergeschikte Freikorpsen vermeld.¹²⁶

De Weseldivisie bevatte meerdere kleine Freikorpsen, waaronder Freikorps Schulz, de Baltische veteranen van Regiment Libau en de politiemannen van de paramilitaire Rijnlandse Sicherheitspolizei.¹²⁷ De aangrenzende 3. Kavallerie Division ontleende zijn grootste slagkracht aan de aanwezigheid van Marinebrigade Loewenfeld, de broedereenheid van Marinebrigade Ehrhardt. De Marinebrigade bestond voor het merendeel uit marineofficieren en was politiek zeer radicaal. De eenheid had geen gevechtservaring, maar had zich in Breslau wel voor de Kapp Putsch verklaard en kwam met wapperende zwart-wit-rode vlag en hakenkruizen op de helmen aan het front aan.¹²⁸ Verder bestond de 3. Kavallerie Division uit kleine Freikorpsen, waarbij Sturmabteilung Roßbach als eenheid met Baltische ervaring

¹²⁶ Von Bose, 'Vormarsch', 395; de kaart is opgetekend in 1938 en toont daarom de stad Wuppertal die in 1929 werd gecreëerd door de fusie van Elberfeld en Barmen. Zie ook noot 134.

¹²⁷ Waite, *Vanguard*, 180.

¹²⁸ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 204.

genoemd moet worden. De Münster Divisie bestond geheel uit kleine Freikorpsen. Hun gevechtsgeschiedenis laat zich moeilijk herleiden, maar eentje, Von Pfeffer, was betrokken geweest bij de Baltische campagne.¹²⁹ De Freikorpsen Hannover, Göttingen en de Akademische Wehr Münster waren studentenformaties. De Akademische Wehr Münster had zich al op 13 maart bij de Kapp Putsch aan willen sluiten, maar werd uiteindelijk pas op 17 maart gemobiliseerd om tegen de Roeropstand te vechten. Als officier van deze “nationalgessinte Studenten” diende ook Martin Niemöller die na zijn vertrek bij de marine theologie was gaan studeren in Münster.¹³⁰ De laatste divisie omvatte twee grote eenheden uit Zuid Duitsland: De Württembergse Freiwilligen-Abteilung Haas en de Beierse Brigade von Epp. Beide formaties hadden in hun geheel gevochten tegen de Beierse Sovjetrepubliek. De Württembergers hadden zich daar schuldig gemaakt aan de executie van 30 communisten in Starnberg.¹³¹ De Epp Brigade omvatte naast Freikorps von Epp, ook de Freikorps Oberland, die zijn oorsprong vond in het radicaalnationalistische Thule gezelschap, en een eenheid met studentenvrijwilligers.

Het was al met al een legermacht met een uitvoerige geschiedenis van geweld en radicalisme, maar het waren ook de beste troepen waar de republiek in het voorjaar van 1920 van op aan kon om de revolutie een halt toe te roepen. Voor Von Watter was het duidelijk dat dat zo snel mogelijk moest gebeuren en zijn *Operationsbefehl* Nr. 1 van 22 maart ging er vanuit dat binnen twee dagen de opmars van start kon gaan.¹³² Alleen bleven de wapens voorlopig zwijgen, het civiele bestuur had besloten dat de revolutie eerst een kans moest krijgen om vreedzaam tot een einde te komen.

*Beierse studenten vertrekken naar het front.*¹³³

¹²⁹ Waite, *Vanguard*, 180.

¹³⁰ Niemöller, *Vom U-Boot*, 170-175.

¹³¹ Jones, *Founding Weimar*, 291.

¹³² Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 232.

¹³³ Daniel Ritter von Pitrof, *Gegen Spartakus in München und im Allgäu* (München 1937) 199.

De Overeenkomst van Bielefeld

De zoektocht naar een vreedzame oplossing kwam van Carl Severing, de *Reichs- und Staatskomissar* voor het Roergebied. Severing vormde Von Watter's civiele tegenhanger en was in tegenstelling tot de generaal zeer bereid om met de opstandelingen te onderhandelen.¹³⁴ Zijn doel was daarbij echter niet zozeer om de opstand aan de onderhandelingstafel te beëindigen, als wel om deze uit elkaar te drijven. Zelf omschreef hij het doel van de onderhandelingen die op 23 maart in zijn thuisstad Bielefeld begonnen als: “durch Aufklärung den gutgesinnten Teil der Arbeiterschaft (von denen zu trennen), denen es nicht auf die Abwehr des Kapp-Putsches ankam, sondern die mindestens die Absicht gehabt hatten, mit kommunistischen Wirtschaftstheorien zu experimentieren”.¹³⁵ Het *Bielefelder Abkommen* dat na een dag onderhandelen werd bereikt, was erg gunstig voor de revolutionairen. De twee partijen sloten een wapenstilstand die de opmars van het leger stillegde en kwamen daarna overeen dat de opstand zou worden beëindigd in ruil voor vergaande concessies zoals de socialisering van de mijnbouw en de ontbinding van de Freikorpsen.¹³⁶ Die papieren werkelijkheid werd echter danig ondergraven door de verhoudingen in het veld. De afgevaardigden waarmee Severing sprak waren gestuurd door de gematigde steden in het oosten van het Roergebied, terwijl het radicale westen en het Bergische Land niet aan de onderhandelingen deelnamen. Van die gebieden kon niet verwacht worden dat ze zich aan de Overeenkomst van Bielefeld zouden houden.¹³⁷ Hetzelfde gold voor de *Reichswehr*, die alleen observanten stuurde en weigerde om welke overeenkomst dan ook te erkennen.

Zowel de legertop als de troepen waren zwaar gedesillusioneerd over het feit dat de regering er nu voor koos om toch te onderhandelen. Von Watter verzocht de regering tijdens de conferentie tevergeefs om toestemming om aan te vallen.¹³⁸ Onder de vrijwilligers grepen cynisme en een diep wantrouwen om zich heen. De sfeer was al eerder slecht omdat de Freikorpsmannen zich beseften dat de regering ze als gevaar zag en aan de Roer zou laten vechten en sterven om ze vervolgens te ontbinden.¹³⁹ Het nieuws over de onderhandelingen kwam daar nog bij. Het bekend worden van de overeenkomst zorgde voor diepe verbittering en ongelooft dat de regering nog het beste met Duitsland voor had.¹⁴⁰ Kapitein Von Bose, stafofficier bij de Marinebrigade Loewenfeld, schreef:

In Berlin war man sich immer nicht schlüssig, ob man gegen die roten Verbrecher mit Waffengewalt vorgehen oder lieber mit ihnen verhandeln sollte. Starke Kräfte, besonders die

¹³⁴ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 689-691.

¹³⁵ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 175.

¹³⁶ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 442, 714, 715.

¹³⁷ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 719.

¹³⁸ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 189.

¹³⁹ Koch, *Der deutsche Bürgerkrieg*, 210.

¹⁴⁰ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 190.

*roten Gewerkschaften, waren für Verhandeln. Die Truppen, die täglich die Gewalttaten der Roten vor sich sahen und von flüchtenden Einwohnern zu Hilfe gerufen wurden, drängten auf Vormarsch.*¹⁴¹

Siegfried Schulz ging nog verder en geloofde helemaal niet meer dat de regering de revolutie überhaupt wel wilde beëindigen: “Sie ging aber über die zulässigen Grenzen hinaus, indem sie mit den Aufrührern sympathisierte und auf den würdelose Verhandlungen einging, die zum dem bekannten Bielefelder Abkommen führten. Die Truppen sollten sich darnach richten, die Roten scherten sich den Teufel darum, bis endlich auch jenen die Galle überging.”¹⁴²

Bij de “Roten” had de Bielefeldse overeenkomst nog meer impact. De scheuring die Severing met zijn onderhandelingen had voorzien kwam er ook. De SPD en de leiding van de KPD waren van mening dat de revolutie moest worden gestaakt, de USPD en de anarchisten wilden overwegend doorvechten. Het gevolg was dat de radicale facties het bevel overnamen en de revolutie radicaliseerden.¹⁴³ De strijd ging verder en nieuwe onderhandelingspogingen mislukten. Uiteindelijk besloot de regering dat de *Reichswehr* toestemming zou krijgen om de opstand neer te slaan als de revolutionairen op 30 maart om 12 uur ’s middags nog niet hun wapens hadden neergelegd. De gematigde revolutionairen zeiden hun steun toe aan de vredespogingen, maar hadden geen grip meer op hun eigen troepen en de openbare orde in hun steden.¹⁴⁴ Het Rode Roerleger was grotendeels begonnen te desintegreren. Op straat ontstonden bendes van criminelen en jongeren die weinig weg hadden van een politiek bewust socialistisch revolutionair leger.¹⁴⁵ De bendes terroriseerden de wijde omgeving. De *Vorwärts* schreef over de toestand in het Roergebied: “Was heute im Ruhrgebiet herrscht, hat im allgemeinen mit Ordnung und Erträglichkeit nichts zu tun. (...) im großen und ganzen herrscht Anarchie, und darunter muss die gesamte Bevölkerung aufs allerschwerste leiden. Es wird höchste Zeit, dass dem Unglück im Ruhrgebiet Einhalt geboten wird.”¹⁴⁶ Zelfs de communistische krant *Spartakus* meende: “Was in einzelnen Orten in vielen Fällen heute geschieht, das ist kein politische Revolution, das ist Anarchie, Auflösung, Zersetzung.”¹⁴⁷ Op 1 april kwamen de gedelegeerden van de opstandige arbeiderspartijen voor het laatst bij elkaar. De communisten domineerden de zaal en benadrukten de noodzaak tot het beëindigen van de revolutie. KPD lid Wilhelm Pieck, de latere president van de *Deutsche Demokratische Republik*, waarschuwde: “der Kampf gegen die Reichswehr [liegt] jetzt nicht im Interesse des Proletariats (...), sondern im Interesse der Bourgeoisie, die

¹⁴¹ Von Bose, ‘Vormarsch’, 397.

¹⁴² Schulz, ‘Ein Freikorps’, 414.

¹⁴³ Koch, *Der deutsche Bürgerkrieg*, 211, 212; Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 223, 224.

¹⁴⁴ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 222, 223.

¹⁴⁵ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 222, 223.

¹⁴⁶ Koch, *Der deutsche Bürgerkrieg*, 212, 213.

¹⁴⁷ Koch, *Der deutsche Bürgerkrieg*, 213.

ein Blutbad will".¹⁴⁸ Tegen die tijd was het voor het revolutionaire bestuur echter te laat om de revolutie nog vreedzaam te beëindigen, de regering had besloten dat het nu aan Von Watter was om de orde te herstellen. Het bloedbad zou de volgende morgen beginnen.

¹⁴⁸ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 219.

Hoofdstuk III. – de “Errettung” van het Roergebied

Von Watter’s executiebevel

Op 22 maart 1920, slechts twee dagen na het terugtrekken van de laatste verslagen garnizoenen uit het Roergebied, liet luitenant-generaal Von Watter naast zijn *Operationsbefehl* Nr. 1 ook een ander document opstellen, dat de naam *Geheimbefehl* Nr. 2933 droeg. Het stuk betrof een vertrouwelijke instructie aan de commandanten van zijn leger. In het stuk behandelde Von Watter de militaire situatie, de te bereiken doelstellingen en zijn observaties en conclusies daarover. Qua toon en inhoud schetste het de lijn die het leger zou volgen bij het neerslaan van de opstand. Het bevel begon met een strategische en tactische analyse, die vooral de ernst van de Roeropstand benadrukte:

*Der Kampf, der jetzt im Industriegebiet zu führen ist, unterscheidet sich von den bisherigen Kämpfen zur Unterdrückung innerer Unruhen im Wesentlichen dadurch, dass wir es jetzt auf der Gegenseite mit einer gut organisierten, gut bewaffneten und gut geführten Truppe zu tun haben, die nach einheitlichem taktischen Plan handelt.*¹⁴⁹

Die vaststelling was in lijn met de visie binnen de *Reichswehr* dat de Roeropstand de eerste revolutie was die de orde in Duitsland echt bedreigde, dankzij de reikwijdte van het bezette gebied en de ogenschijnlijke capaciteiten van het Rode Roerleger om een conventionele oorlog te voeren.¹⁵⁰ Om deze dreiging zo snel mogelijk te neutraliseren, wilde Von Watter zo hard mogelijk ingrijpen. Dit haakte in op de doctrine die de *Reichswehr* en de regering sinds het voorjaar van 1919 hadden toegepast bij opstanden. In de woorden van president Ebert: “Ervaring (...) heeft ons geleerd dat hoe sneller en grondiger militaire macht wordt ingezet, hoe minder weerstand en bloedvergieten te verwachten valt.”¹⁵¹

Freikorpscommandant von Oven formuleerde het tijdens de Beierse campagne in een handboek voor zijn soldaten nog scherper: “De meest felle methoden brengen het snelste succes.”¹⁵² Von Watter’s formuleerde het voor de Roer: “Bei unserem jetzigen Vorgehen muss (...) die Truppe (...) stets so stark sein, dass das Gefühl der numerischen Überlegenheit ausgeglichen wird.”¹⁵³ De vijand moest worden overrompeld. Bovendien was de strijd een “rein militärische Operation”, die niet verdragd mocht worden door burgers, of onderhandelingen. Wie zich als burger toch nog op straat begaf: “trägt selbst sein Leben

¹⁴⁹ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 255.

¹⁵⁰ Zie ook de analyse van generaal von Seeckt: Lucas, *Märzrevolution 1920*, 760.

¹⁵¹ Jones, *Founding Weimar*, 292.

¹⁵² Jones, *Founding Weimar*, 292; Rijksweermminister Geßler, de opvolger van Noske, schreef jaren later ongeveer hetzelfde, Lucas, *Märzrevolution 1920*, 784.

¹⁵³ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 255.

zu Markt.”¹⁵⁴

De operationele kern van de campagne lag echter niet alleen in het vernietigen van de revolutionaire troepen en het herstellen van de oude bestuurlijke orde. Von Watter vervolgde:

*Von größter Bedeutung ist es, dass in dem Streifen, den die Truppe täglich zurücklegt, keinerlei Waffen sich mehr befinden und alle Schuldigen zur Verantwortung gezogen sind. Es kommt nicht darauf an, dass große Gebiete schnell wieder erobert werden, es kommt vielmehr darauf an, dass die zurückeroberten Gebiete auch in jeder Weise gesichert sind.*¹⁵⁵

Het doel van de campagne was dus net zozeer om het Roergebied te zuiveren van wapens en revolutionairen. Dat eerste had een praktische reden. Zolang er wapens aanwezig waren, was het gevaar reëel dat het socialistische bolwerk aan de Roer op een later tijdstip weer in revolutie zou oplaaien.¹⁵⁶ Dit idee werd versterkt door het geloof van velen, zowel binnen als buiten het leger, dat de Roeropstand van 1920 van tevoren zorgvuldig was voorbereid door communistische cellen en de Kapp Putsch slechts als dekmantel had gebruikt.¹⁵⁷ Het zuiveren van het gebied op wapens was een zuivering op revolutionaire capaciteit. Het is minder duidelijk of het zuiveren op daders ook zo kan worden begrepen. Het straffen van de revolutionairen had ook zeker een morele en maatschappelijke dimensie. Misdadigers moesten worden gestraft en het leger was bereid dat te doen.¹⁵⁸ Bovendien was aan de Roer, net als in Berlijn in maart 1919, de verruwde onderklasse in opstand gekomen en bedreigde het de rust, orde en goede zeden. Door de inzet van geweld werden de ergste elementen van die onderklasse vernietigd en leerde de rest zijn plaats kennen. Er waren officieren met duidelijke sociologische opvattingen over deze taak. Majoor von Gienandt, stafofficier van de 3. Kavallerie Divisie schreef: “Die Rote Armee besteht aus Jugendlichen, denen fünf Jahren lang die väterliche Autorität gefehlt hat; da es zu spät ist, sie hinzubiegen, ist es das Beste, sie auszulöschen.”¹⁵⁹

Het wapen bij uitstek om de revolutionairen te straffen was het standrecht. Het standrecht gaf het leger de bevoegdheid om doodstraffen tegen gevangenen uit te vaardigen. Daarvoor moest een gevangene eerst voor een comité van een officier en nog twee andere militairen, een standgerecht, verschijnen. Zij konden alleen de doodstraf of vrijspraak opleggen.¹⁶⁰ De standgerechten waren het middel waarmee sinds maart 1919 minister Noske’s executiebevel werd uitgedragen. Voor Von Watter waren ze essentieel. In zijn *Geheimbefehl* droeg hij alle officieren met klem op tot het oprichten van standgerechten binnen hun

¹⁵⁴ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 256.

¹⁵⁵ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 255, 256.

¹⁵⁶ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 241.

¹⁵⁷ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 688, 689; Colm, ‘Beitrag’ 270-274.

¹⁵⁸ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 240.

¹⁵⁹ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 961.

¹⁶⁰ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 432-435.

legereenheden.¹⁶¹ Drie dagen daarna kreeg hij het zelfs voor elkaar dat het tijdrovende proces waarbij hij persoonlijk alle executies moest goedkeuren werd geschrapt.¹⁶² Aan de Roer zouden alle officieren die een eenheid groter dan een regiment aanvoerden over leven en dood beschikken. Von Watter sprak de verwachting uit dat het middel snel en beslissend zou worden ingezet en herinnerde de officieren aan de reikwijdte van hun nieuwe bevoegdheid: “Es ist davon auszugehen, dass jeder, der mit der Waffe in der Hand ergriffen wird, vor das Standgericht zu stellen ist. (...) Dieser Befehl ist den Truppen eingehend bekannt zu geben.”¹⁶³

Gevechten in het voorland

De opmars van de *Reichswehr* begon terwijl de onderhandelingen nog gaande waren. Vanaf 25 maart wonnen bepaalde eenheden terrein in de door de revolutionairen bezette, agrarische gebieden ten noorden en noordoosten van het Roergebied. De Wesel, 3. Kavallerie en Münster Divisie drukten richting de Lippe en de Von Epp Divisie marcheerde op Ahlen. Zo manoeuvreerden de troepen, tegen de bepalingen van de Overeenkomst van Bielefeld in, zich in goede uitgangsposities voor het grote eindoffensief. Alleen in het oosten rond Soest, waar de Württembergische Freiwilligen-Abteilung Haas was gelegerd, bleef de bestandslijn gewaarborgd tot de laatste onderhandelingen waren afgerond.

De verdediging van dit voorland was de laatste keer dat het Rode Roerleger op sommige plaatsen nog een gecoördineerde verdediging opwierp tegen de aantrekkende *Reichswehr*. Maar zelfs toen bestond een gesloten front van de revolutionairen eigenlijk bijna alleen nog aan de Lippe en dat brak toen de ordetroepen die rivier forceerden. Op de meeste plekken waren de arbeiderseenheden in staat van ontbinding, keerden ze terug naar hun thuisstad, of behielden ze een positie waarvan door het wegvallen van naburige eenheden de flanken niet meer werden gedekt.¹⁶⁴ Centrale coördinatie was er nooit echt geweest. Hoe langer de campagne voortduurde, hoe meer het Rode Roerleger verwerd tot een verzameling gewapende clubs die volledig onafhankelijk besloten waar, wanneer en hoe te vechten. Wat niet wil zeggen dat ze in individuele acties makkelijk te verslaan waren. Wanneer de revolutionairen wel strijd leverden, vermeldden de Freikorpsmemoires steevast een hardnekkige vijand.¹⁶⁵

Het eerste geval van extreem geweld bij de herovering, of zoals de rechtse Duitsers stelden, de *Errettung*, de redding, van de Roer, werd uitgevoerd door een eenheid die tijdens de gehele campagne naar voren kwam als waarschijnlijk de meest radicale en ongeremd gewelddadige Freikorps: de Marinebrigade Loewenfeld. Deze eenheid kwam op 26 maart voor het eerst in actie. Het plaatsje Raesfeld

¹⁶¹ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 255, 256.

¹⁶² Lucas, *Märzrevolution 1920*, 689.

¹⁶³ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 788, 789.

¹⁶⁴ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 222.

¹⁶⁵ Schwarz van Berk, ‘Rote Armee’, 190-205; Von Bose, ‘Vormarsch’, 394-404.

werd bestormd en ingenomen. De revolutionairen die het niet lukte om uit Raesfeld weg te komen hoefden, naar de orders van Von Watter, niet op gevangenschap te rekenen. Diegenen die zich overgaven of zich niet goed genoeg hadden verstoppt, werden ter plekke doodgeschoten of in een aangezette vluchtpoging de akkers opgejaagd en in de rug geschoten. Toen een mislukte tegenaanval de dag erop gewonden achterliet werden ook deze gedood. Het massagraf dat bij het dorp werd gegraven om de doden te herbergen telde 56 lichamen, de Freikorpsmemoires hielden het aantal rode doden op 20.¹⁶⁶ Wat bijzonder is aan het voorval in Raesfeld is misschien niet zozeer het doden of het dodental als wel de methode. De praktijk van het tegenstanders op de vlucht jagen om ze vervolgens alsnog dood te schieten had natuurlijk niet dezelfde wettelijke basis als het standrecht, toch gebruikten de Reichswehrtruppen aan de Roer deze methode vaak. De oorlog had soms meer weg van een jacht dan van een oorlog.

Dergelijke behandeling van krijgsgevangen of vluchtende tegenstanders was niet alleen aan de Marinebrigade Loewenfeld voorbehouden. Toen een groep van 18 rode gardisten in een wanhoopspoging op 27 maart bij Gørsicker de Rijn over probeerde te vluchten in een bootje zonder peddels, werd het vaartuig onder vuur genomen met een machinegeweer door soldaten van de *Reichswehr*. De gewonden die later in het bootje werden aangetroffen werden naar achter het front getransporteerd, en gingen daarmee een ongewisse toekomst tegemoet. Een opvarende die pas later werd ontdekt werd zo doodgeschoten dat zijn lijk in de rivier viel en met de stroom wegdreef.¹⁶⁷ Het vervoer van krijgsgevangenen achter het front was het werk van de *Sicherheitspolizei*, die ook executies uitvoerde. Volgens minstens één bron gebeurde dat onder andere door gevangenen naar een afgelegen plek te rijden en de schedel te breken.¹⁶⁸ Of dat waar is of slechts gruwelpropaganda, want die werd aan weerszijde over de tegenstander verspreid, het is duidelijk dat er vanuit de ordetroepen, waar zowel de Freikorpsen als de conventionele Reichswehrenheden als de *Sicherheitspolizei* onder moeten worden gerekend, al bij het allereerste krieken van de strijd geen genade werd getoond tegen de overwonnen vijanden.

Von Watter's operaties in het voorland traden in de dagen erna de overeenkomsten tussen de regering en de opstandelingen met verdere voeten. Artilleriebeschietingen droegen het oorlogsgeweld over de Lippe en vormden een spervuur waar de terugtrekkende arbeiders doorheen moesten vluchten.¹⁶⁹ In het oosten trok de Divisie von Epp op, ondersteund door vliegtuigen, waarbij op 27 maart zonder gevechten Ahlen werd ingenomen. In de dagen erna zou hun opmars hen over Heessen naar Hamm brengen. De ontwapeningen, huiszoekingen en arrestaties in die plaatsen werden uitgevoerd met grof geweld. De gemeenteraad van het nabijgelegen Beckum stelde de agressiviteit echter in een positief licht en noemde

¹⁶⁶ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 757; Von Bose, 'Vormarsch', 394-396.

¹⁶⁷ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 767.

¹⁶⁸ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 767.

¹⁶⁹ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 232.

het handelen van de Beieren: “schneidiges Auftreten”.¹⁷⁰ Tussen von Epp in het oosten en Loewenfeld in het westen namen de Goslarer Jägern Haltern in, waarmee de hele noordoever van de Lippe in handen van de *Reichswehr* kwam. De rechterflank van de Marinebrigade stak op 28 maart onder vijandelijk vuur voor het eerst de Lippe over. Daarmee was die bestandslijn expliciet gebroken. Kapitein Von Bose legde deze schending gemakkelijk als noodzaak uit: “Jeder Soldat weiß, daß es taktisch unhaltbar ist, an einer Flußlinie stehenzubleiben, wenn ein weiterer Vormarsch in Aussicht steht.”¹⁷¹ De randen van het industriegebied kwamen in zicht en het ultimatum liep op een einde.

Onderhandelen met moordenaars

Op dinsdag 30 maart liep het ultimatum dat was overeengekomen bij Bielefeld af. Het leger dat had verwacht dat het nu dan eindelijk op volle sterkte tegen de revolutie op mocht trekken, had zich echter te vroeg rijk gerekend. Nog diezelfde dag arriveerde vanuit Berlijn namelijk Severing, die op 29 maart was benoemd tot Minister van Binnenlandse Zaken van Pruisen, met het nieuws dat de regering had besloten dat het voorlopig nog niet aan de militairen zou zijn om het conflict op te lossen. Onder druk van de vakbonden was de nieuwe regering van kanselier Hermann Müller tot de conclusie gekomen dat er eerst nog een allerlaatste poging tot onderhandelen met de revolutionairen moest komen.¹⁷² De onderhandelingen zouden de volgende dag onder leiding van Severing beginnen in Münster.

Het leger was in alle staten. Nog die ochtend had het *Nachrichtenblatt der Wehrkreiskommandos*, het nieuwsblad dat in de regel als enige informatiebron voor Duitse soldaten gold, gemeld dat de tegenstanders zich aan geen enkele gemaakte afspraak hield en zijn posities zelfs versterkte.¹⁷³ Bovendien was de nood om in te grijpen hoog:

Aus dem Gebiet kommen fortgesetzt dringende Hilferufe, bestialische Grausamkeiten des Gegners. Raub von Bankdepots und Sparkasseneinlagen, Plünderungen und Brandschatzungen sind an der Tagesordnung.

*Zahlreiche beim Wehrkreiskommando eingehende Zeugenberichte und protokollarische Vernehmungen über die Gräueltaten der Spartakisten geben ein solch fürchterliches Bild von der tierischen Rohheit und Gemeinheit dieser Bestien in Menschengestalt, dass jede Rücksicht ihnen gegenüber nicht am Platze ist.*¹⁷⁴

¹⁷⁰ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 777.

¹⁷¹ Von Bose, ‘Vormarsch’, 397, 398.

¹⁷² Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 204, 205.

¹⁷³ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 841.

¹⁷⁴ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 841.

Dit was de rode terreur, die net als in maart 1919 in Berlijn en in mei 1919 in München ontstond uit een fusie van werkelijkheid en geruchten, maar algemeen werd geloofd en een enorme impact had op het denken en doen van de troepen, maar ook van de burgerij, de legertop en zelfs de regering. Voor de Roeropstand gold dat de omvang, de dreiging en het chaotische verloop van de gebeurtenissen alleen maar nog meer ruimte gaven om een groot aantal van de meest fantastische terreurdaden op het nu nog slechts door geruchten bekende terrein te projecteren.

De opsomming in het *Nachrichtenblatt* gaf goed de hoofdthema's van de vertelde verhalen weer. Een bijzonder schrijnend verhaal was dat van de moord op directeur Heinrich Sebold van de steenkolenmijn Lohberg, dat zelfs tien jaar later nog vol afgrijzen werd opgetekend door Freikorpsveteraan Hans Schwarz van Berk. Volgens Schwarz van Berk kwamen plunderende rode troepen met "Tschekagesichter" de directeur ophalen om hem te ontvoeren naar een varkensstal, waar ze hem opsloten met de opmerking dat hij als een varken had geleefd en nu ook als een varken zou sterven. Uren later werd de directeur weer uit de stal gehaald en op de vlucht gejaagd om hem vervolgens weer te vangen. Dat spel eindigde ermee dat de rode gardisten hem neersloegen, een bajonet in zijn rug draaiden en zijn hoofd opbliezen met een handgranaat. Dat zulke gruwelen zich voordeden was voor Schwarz van Berk niet verwonderlijk: "Hinter der [Rote] Front herrschte allgemeines Bändertum. Selten hat es eine derartig verkommene Etappe gegeben. Aber welches Schicksal sollte eine Armee sonst haben, die ihre Kompagnien mit Sträflingen auffüllt?"¹⁷⁵ Dergelijke details pasten, net als de beschrijving van de moordmethode, bij het beeld dat er bestond van de situatie achter het front, maar ze waren gebaseerd op geruchten en eigen invulling. Daardoor weerspiegelden ze vooral de zaken die de auteurs van de mythes belangrijk vonden.¹⁷⁶ Opvallend is daarin natuurlijk ook het woord *Tschekagesichter*, dat duidelijk de impact van de Russische Revolutie in Duitsland laat zien. Een impact die ook terugkwam in mythes over vermeende, maar niet bestaande, Russische steun aan de Roerrevolutionairen, waarvan het beste voorbeeld is dat op een gegeven moment het gerucht ging dat Lenin en Karl Radek in Dortmund zouden zijn om eigenhandig de revolutie naar de overwinning te leiden.¹⁷⁷

Zowel de aantijging dat de rode soldaten criminelen waren, als de term *Tschekagesichter*, pasten goed in het vijandbeeld dat zo nauw verbonden was aan de verhalen van de rode terreur. De kwalificaties die de *Berliner Volkszeitung* tijdens de Maartopstand had gebruikt voor de revolutionairen in Berlijn kwamen bijna een op een overeen met de karaktereigenschappen die aan de Roerrevolutionairen werden

¹⁷⁵ Schwarz van Berk, 'Rote Armee', 200; Schulz, 'Ein Freikorps', 417, noemt de moord ook als voorbeeld van de rode terreur.

¹⁷⁶ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 237, 238.

¹⁷⁷ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 1013, 1014; Gerhard Colm, 'Beitrag' 263, 264, Colm gaat zelfs een jaar later nog op de claim van Russische inmenging in.

toegeschreven.¹⁷⁸ Zijn vijand kende de Freikorpsman uit de verhalen als een zedeloos, crimineel, achterbaks wezen dat tegen alles was dat goed en beschaafd was. Dit thema werd heel uitgebreid geëtaleerd in de mythe van slot Sythen. Op dat kasteel ten noorden van Haltern zou het Rode Roerleger bij zijn intrek de gehele inboedel, die van grote cultuurhistorische waarde was, kort en klein hebben geslagen of hebben geroofd.¹⁷⁹ De daders werden in minstens één versie van het verhaal omschreven als: “Eine Bande (...) Sie kommen in Kolonnen, in Personenkraftwagen und Lastautos. ‚Rote Gardisten‘, die unvermeidlichen Matrosen, und als Krankenschwestern verkleidete Huren (...)”¹⁸⁰ De hoeren, een archetype dat nog terug zal komen, zouden zelfs nog hebben rondgeparadeerd in de kleding van de jonkvrouw en met elkaar hebben gevochten om haar mooiste goed.¹⁸¹ De revolutie die zich door dergelijke verhalen in de hoofden van de vrijwilligers ontvouwde, was meer een ziekelijk gemaskerd bal van een criminele onderklasse dan de strijd van gewone arbeiders tegen een grote bedreiging en voor de idealen van hun milieu.

Dit beeld van de revolutie maakte de onderhandelingen vele malen ondraaglijker. Des te meer wanneer de rode terreur heel dichtbij kwam, zoals dat gebeurde voor de Marinebrigade Loewenfeld, die een soldaat, Wenzeslaus Sametz, eraan verloor. Sametz was op 28 maart ‘s avonds in burger naar het revolutionaire stadje Dorsten gegaan om zijn familie daar te bezoeken. Het bezoek was de lokale revolutionaire chef, Gottfried Karusseit, ter ore gekomen, waarna hij Sametz liet oppakken, beschuldigde van spionage en uiteindelijk liet executeren. Dat nieuws bereikte juist op de ochtend van 30 maart de Loewenfelders die in het nieuwsblad van hun eenheid konden lezen dat hun kameraad was afgemaakt met: “10 Schuss, Handgranate angebunden; Hals auf geschnitten.” Kapitein Von Bose noteerde het logische gevolg: “Die Erbitterung der Truppe stieg auf das Äußerste.”¹⁸²

In het gehele leger zorgden de nieuwe onderhandelingen en de terreurverhalen voor soortgelijke frustratie. Een student en Freikorpsman uit Memmingen schreef naar huis:

Wie ich Herrn Major bereits mitgeteilt habe, hat sich unter den Angehörigen der Reichswehr, hauptsächlich unter den Zeitfreiwilligen, eine ziemlich große Erbitterung gegen die Regierung in Berlin eingestelt, (...) Ich hörte manch einen sagen, dass er das nächste Mal die Regierung im Stich lasse und mit den Händen in der Hosentasche zusehen würde, wie alles kurz

¹⁷⁸ Zie pagina 17 van dit stuk, voor verhalen uit de rode terreur zie Lucas, *Märzrevolution 1920*, 1013-1017.

¹⁷⁹ Schwarz van Berk, ‘Rote Armee’, 200, 201.

¹⁸⁰ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 1015

¹⁸¹ Schwarz van Berk, ‘Rote Armee’, 200, 201.

¹⁸² Von Bose, ‘Vormarsch’, 398.

*und klein geschlagen wird, als sich einer solchen Waschlappenregierung nochmals zur Verfügung zu stellen.*¹⁸³

Siegfried Schulz hekelde ook de tijd die verspeeld werd voordat “der dringende vollberechtigte Wunsch der Truppe in Erfüllung ging, mit dem Roten aufzuräumen.”¹⁸⁴ Hij zette de vertaalstap van woede naar het verdere handelen van het leger:

*Eine derart schlappe Regierung war es wirklich nicht wert, dass auch nur ein Tropfen Blut ihretwegen vergossen wurde. Der Gedanke an die unglücklichen, unter dem Terror der Aufständischen leidenden Einwohner und der Hass gegen die roten Kampfhorde hielt die Truppe davon ab, Gewehr bei Fuß zu nehmen.*¹⁸⁵

Severing sloot zijn conferentie af met de ‘Vrede van Münster’, die de overeenkomst van Bielefeld verlengde tot 2 april, 12 uur ’s middags, bepaalde dat de opmars tot dan zou worden gestaakt en bovendien het standrecht verbood op plekken waar het inleveren van de wapens ordelijk verliep. Voor het leger was er geen reden om daar nog aan mee te werken.¹⁸⁶ De opmars ging door. Van de overeenkomsten van Münster kon alleen de bepaling dat iedereen die na het ultimatum nog wapens droeg een opstandeling was, enige goedkeuring wegdragen. De rest werd feitelijk gewoon genegeerd.

Pelkum

Een van de plekken die tussen 30 maart en 2 april aan de *Reichswehr* viel was Pelkum, een mijnkolonie aan de westrand van de stad Hamm. Op 1 april had de brigade von Epp zijn intrek in Hamm genomen en keek het naar het westen om verder op te rukken richting Dortmund. Op de Daberg, vlak naast Hamm, zaten echter eenheden van het Rode Roerleger verschanst. Tot verbazing van de Freikorps soldaten werd die stelling al na lichte schermutselingen verlaten. De revolutionairen trokken zich terug op Pelkum, waar ze zich ingroeven. Op woensdag 31 maart vielen de Beieren, ondersteund door veldartillerie, tanks en vliegtuigen, aan.¹⁸⁷ Terwijl de 500 rode gardisten vanuit hun loopgraven met machinegeweren de weg naar Hamm beschoten, vielen de Freikorps von Epp en de daaraan toegevoegde studentencompagnieën Pelkum zowel uit het noorden als uit het zuiden aan. Het zou twee dagen duren voor het dorp was ingenomen.

¹⁸³ Von Pitrof, *Gegen Spartakus*, 200.

¹⁸⁴ Schulz, ‘Ein Freikorps’, 416.

¹⁸⁵ Schulz, ‘Ein Freikorps’, 416.

¹⁸⁶ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 204, 205.

¹⁸⁷ Ulrich von Bose, ‘Freikorps Epp bei Pelkum’ in Ernst von Salomon eds., *Das Buch vom deutschen Freikorpskämpfer* (Heruitgave Breklum 1988) 403-404; specifiek genoemd wordt bij de artillerie het type Krupp 7.5 cm Model 1903.

*Die Feldgrauen drangen in den Ort ein, wo sie in schwere Straßenkämpfen verwickelt wurden. Hauptmann Spatz aus München fiel, die Soldaten kämpften mit bajuvarischem Nahkampf temperament. Schüsse aus die Hinterhalt brachten sie zur Raserei. Erst um 5 Uhr nachmittags wurde der Friedhof, die letzte Stellung der Roten genommen. Die Arbeiterschaft verlor 200 Tote, die Reichswehr war trotz allem mit geringen Verlusten davongekommen.*¹⁸⁸

De nasleep van de verovering van Pelkum op Witte Donderdag, 1 april 1920, was het toneel van een van de grootste misdaden die Freikorps soldaten tijdens de Roercampagne pleegden. De nederlaag van het Rode Roerleger ging gepaard met diens vlucht. De omsingeling zorgde ervoor dat dat maar beperkt mogelijk was, voor de achterblijvers was er geen genade: “Die Roten flüchteten, soweit sie konnten, nach Kamen. Was sonst noch von ihnen in Pelkum lebte, wurde erschossen.”¹⁸⁹ De soldaten van Von Epp pakten wie op straat was en schoten of staken ze ter plekke dood. De gewonden werden met geweerkolven doodgeslagen.¹⁹⁰ Daarna begonnen de vrijwilligers huiszoekingen te verrichten, waarbij ook meerdere verdachte mannen de straat op werden gesleept en werden doodgeschoten. Een jonge Poolse mijnwerker uit het nabijgelegen Herringen werd onder klappen van een gummiknuppel het dorps huis van Pelkum ingedreven en in de kelder opgesloten. Toen hij weer uit zijn cel werd gehaald, voerden een paar Freikorps soldaten hem naar een plek waar hij net zo lang geslagen werd tot hij in elkaar zakke, waarna hij met een paar trappen te verstaan kreeg dat hij weer op moest staan. Na nog een afranseling brachten de soldaten hem naar een pleintje waar al meerdere lijken lagen. De jongeman smeekte een officier hem vrij te laten omdat hij slechts gedwongen bij het Rode Roerleger zou zijn geweest. De officier stemde in. Met een klap in de nek na werd de man weggestuurd.¹⁹¹ Het was een opvallend genadige afloop, die maar weinigen met hem deelden. Het totale aantal doden van de massamoord in Pelkum is lastig vast te stellen. Op de begraafplaats van het dorp werden 85 lijken in een massagraf begraven, maar doden uit omliggende plaatsen werden soms meegenomen naar hun eigen woonplaats om daar begraven te worden.¹⁹²

Er werden in Pelkum niet alleen mannen vermoord. Revolutionaire verpleegsters die nog in de plaats waren troffen eenzelfde lot. Twee van hen werden na gevangennamen door een officier van de executie gered en naar het dorps huis gebracht waar ze werden geslagen en aangerand. Bij eentje zou een pistool in haar kous hebben gezeten, waarop ze de volgende morgen alsnog werd geëxecuteerd. De andere gevangenen kregen daarna de mededeling: “Das eine Sauluder ist erschossen! Gleich kommst du dran!” Hoewel de andere zuster later werd vrijgesproken.¹⁹³ De brief van de student en vrijwilliger Max Zeller uit

¹⁸⁸ Schwarz van Berk, ‘Rote Armee’, 202; *bajuvarisch* is een antieke benaming voor de Beieren.

¹⁸⁹ Von Bose, ‘Freikorps Epp’, 404.

¹⁹⁰ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 928.

¹⁹¹ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 929.

¹⁹² Von Bose, ‘Freikorps Epp’, 404; Lucas, *Märzrevolution 1920*, 930.

¹⁹³ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 930.

de inleiding, geeft een nog veel indringender beeld van de manier waarop met rode zusters werd omgegaan. Zeller's brief treft ook meteen de twee grote aanklachten die tot die behandeling leidden: de bewapening die ze zouden dragen en het idee dat ze eigenlijk prostituees waren. Het is lastig na te gaan of de zusters inderdaad gewapend waren. Het leger claimde van wel. Het *Nachrichtenblatt der Wehrkreiskommandos* schreef op de ochtend dat Pelkum werd ingenomen: "Die „sogenannten Rote-Kreuz-Schwestern“ sind z. T. mit Karabinern bewaffnet (...)"¹⁹⁴ Dit gegeven kwam niet alleen voor in geruchten, maar ook in ooggetuigenverslagen. Als het waar is dan braken de zusters zowel de regels van de oorlogsvoering door als vrouw te vechten, soortgelijk aan de *Flintenweiber* van Riga, als dat ze als gewapende vijand het executiebevel tegen zich hadden. Daar kwam nog die andere factor bij, die de Freikorpsmannen wel noemden, maar niet direct: "Dazwischen die widerlichsten aller Figuren, die Roten „Krankenschwestern“. Sie pflegten ihre Krieger vorsorglich in gesunden Tagen. Und denen ging der Frühling ins Geblüt. Dieses in Feld und Wald."¹⁹⁵ Schulz was zoals gebruikelijk directer en schrijft over de zusters dat het arm in arm liggen met de revolutionairen "ihres eigentliches Berufs" was.¹⁹⁶ Onder die omstandigheden is het eerder verbazingwekkend dat de vrijwilligers überhaupt een van deze, volgens hen, vechtende, gewapende, communistische prostituees het leven spaarde.

Als geheel beschouwd zijn bij de moordpartij in Pelkum meerdere interessante omstandigheden aan te wijzen. Ten eerste het effect van de zware gevechten, die net als bij de bestorming van het gebouw van de *Vorwärts* in januari 1919 in Berlijn, de gemoederen ook in Pelkum verhitten. Daar komt het idee van *Schüsse aus die Hinterhalt* en vechtende vrouwen nog eens bij. Toen een oorlogsverslaggever schreef: "Die Bayern stehen mit Recht auf dem Standpunkt, dass sie es nicht mit regelrechten Truppen, sondern mit Verbrecherbanden zu tun haben, die entsprechend behandelt werden müssen." zat hij waarschijnlijk dicht bij de waarheid.¹⁹⁷ Dat zou ook kloppen met het vijandbeeld dat de Freikorps soldaten aan de hand van de verhalen over de rode terreur hadden gevormd. Een studentenvrijwilliger schreef daarover naar huis dat de oorspronkelijke opstand tegen de Kapp Putsch hoofdzakelijk fatsoenlijke arbeiders onder de wapens bracht, maar dat het falen van de putsch ervoor zorgde dat alleen de kwaadaardige onderkant van de samenleving overbleef om voor het Rode Roerleger te vechten:

Was sich aber in der Gegend von Pelkum (...) herumtreibt, ist nie etwas anderes gewesen als ein wilder Haufen von Tagedieben, Abenteurern und entsprungenen Zuchthäuslern, die im großen

¹⁹⁴ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 934.

¹⁹⁵ Von Bose, 'Freikorps Epp', 403.

¹⁹⁶ Schulz, 'Ein Freikorps', 417.

¹⁹⁷ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 928.

*Ganzen nichts zu verlieren und alles zu gewinnen hatten. Rauben, Plündern und Stehlen bzw. Erpressen war für diese Bande die Hauptsache (...).*¹⁹⁸

In de Freikorpsmemoires kon de massamoord in Pelkum niet worden omzeild, dus werd hij toegegeven en goedgekeurd.

Im Massengrab auf dem Pelkumer Friedhof liegen 85 im Kampfe oder standrechtlich erschossene Kommunisten. Wir, die wir den roten Terror von 1920, Gefahr, Drangsal, Not und Sorge erlebt und erlitten haben, danken wir noch heute den Bayern für ihr eisernes Zupacken.

*Es waren Freiwillige, Münchener Studenten, Kaufleute und andere. Sie haben uns geholfen als Severing in Preußen nicht wollte und nachher dann auch nicht konnte. Das soll ihnen nie vergessen sein! Ihr Führer und der Befreier Pelkums und des Hellwegs war General Ritter von Epp.*¹⁹⁹

Van het slagveld naar de stad

Terwijl er in Pelkum werd gevochten kwamen de schoorstenen van het eigenlijke Roergebied in het noorden eindelijk in zicht voor de troepen van de Wesel en 3. Kavallerie Divisie. Het bereiken van het revolutionaire hartland veranderde het karakter van het Freikorpsgeweld. Niet langer werd er slechts jacht gemaakt op rode gardisten op een landelijk slagveld. Nu ging het om de steden van de revolutionairen zelf. Dit waren de rode thuisbases met hun vijandige arbeidersmassa's, die inherent verdacht waren. Tevens waren het de thuisbases van de revolutionaire structuren, de arbeiderspartijen, de comités, de wapenopslagen. Von Watter's bevel om te ontwapenen en "sichern" sloeg op dit gebied. Dus veranderde de jacht op het veld in een jacht in de stad, maar nog altijd eentje naar wapens en daders.

Dit werd duidelijk bij het oversteken van de Lippe bij Hamm-Bossendorf, onder Haltern, door de Freikorps Faupel, die als onderdeel van de 3. Kavallerie Divisie op Recklinghausen marcheerde. Een groep van 32 rode gardisten die het niet lukte om te vluchten werd bij elkaar gedreven en doodgeschoten. Daarna ontdekte de eenheid zeventien arbeiders, die in het plaatsje waren om aan het Wesel-Datteln kanaal te werken. Zij hadden zich verstopt in twee kelders en werden door de Freikorpsmannen gedwongen naar buiten te komen met: "Heraus ihr Banditen!" Zestien van hen en de kruidenier in wiens kelder ze zaten, werden zonder verdere woordenwisseling doodgeschoten bij het naar buiten komen. Hierna werden nog tien mensen opgepakt, niet omdat ze rode gardist waren, maar omdat ze, volgens de lokale bevolking, lid waren geweest van een revolutionair comité of als communist te boek stonden. Twee van hen kwamen uit het dorp zelf. Negen van hen werden naar Haltern gebracht en daar standrechtelijk

¹⁹⁸ Von Pitrof, *Gegen Spartakus*, 200, 201

¹⁹⁹ Von Bose, 'Freikorps Epp', 404.

geëxecuteerd, eentje werd zonder proces doodgeschoten in een bosje. Vijf latere arrestanten wisten dankzij smeekbeden nog aan hetzelfde lot te ontkomen.²⁰⁰ Hamm-Bossendorf was gezuiverd.

Hoewel er in Hamm-Bossendorf disproportioneel veel doden vielen voor zo'n klein dorpje, was de terreur in de grote industriesteden nog groter van schaal. De eerste twee van die steden zouden al vallen op 1 april en waren een voorbode van wat er later in Essen, Bottrop en Dortmund zou gebeuren. Deze steden waren Recklinghausen, dat door de 3. Kavallerie Divisie werd ingenomen en Dinslaken, dat aan de Wesel Divisie viel. Die laatste had op de morgen van 1 april zijn vijand volledig overrompeld en dreef bij het naderen van de stad een vluchtende vijand voor zich uit. Een arbeider schreef: "In wilder Flucht ging es jetzt zurück. (...) Im Rücken das fürchterliche Tack-Tack der Maschinengewehre (...)." ²⁰¹ Waar de vrijwilligers de radeloze revolutionairen konden pakken werd geen genade getoond. De Freikorps soldaten scheurden verdachten de kleding open en keken of ze de afdruk van de terugslag van een geweer op hun schouder hadden. Wie dat had werd ter plekke doodgeschoten.²⁰² Bij het betreden van de stad sloeg het geweld over op een groter publiek. Zes vrouwen, enkelen van hen verpleegsters, werden in een bosje bij het stadhuis geëxecuteerd. Een andere verpleegster, een hoofdzuster, die ook tegen de muur was gezet, werd nog verdedigd door drie burgermannen, maar de dienstdoende luitenant antwoordde hen: "Ich nehme das auf mich, ich will Rache haben für meinen Bruder, dem hat man die Augen ausgestochen!" en daarna: "Meine Herren, Sie verwenden sich für eine Ehrlose, das ist eine Fose, die kriegt glattweg einen durch die Dose!"²⁰³ Het archetype van de communistische hoer bleef levens eisen. Achter de *Reichswehr* kwam de *Sicherheitspolizei*, die in de mijnkolonie Lohberg, de plek waar directeur Sebold was vermoord, 32 mensen meenam naar het bos voor 'verhoor' en daar vervolgens vermoordde door hun hoofden en lichamen kapot te slaan. Bij het uitladen van verzamelde lijken in Dinslaken gingen deze paramilitaire agenten vervolgens zo grof te werk dat de directeur van het lokale ziekenhuis ze toeriep: "Aber das sind Menschen und keine Kartoffeln." Hun tegenreactie: "Machen Sie, dass Sie wegkommen, sonst kommen Sie auch noch dazu!" Het massagraf op het kerkhof van Dinslaken telde 113 lichamen.²⁰⁴

²⁰⁰ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 921-923; Ernst, 'Kapptage im Industriegebiet', 184, 185; De radicaalste details uit Ernst's versie komen niet terug in Lucas, wat, samen met zijn andere bronnen, toont dat Lucas ondanks zijn politieke kleur niet alleen maar linkse mythes herhaalde.

²⁰¹ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 918.

²⁰² Lucas, *Märzrevolution 1920*, 917.

²⁰³ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 918.

²⁰⁴ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 919.

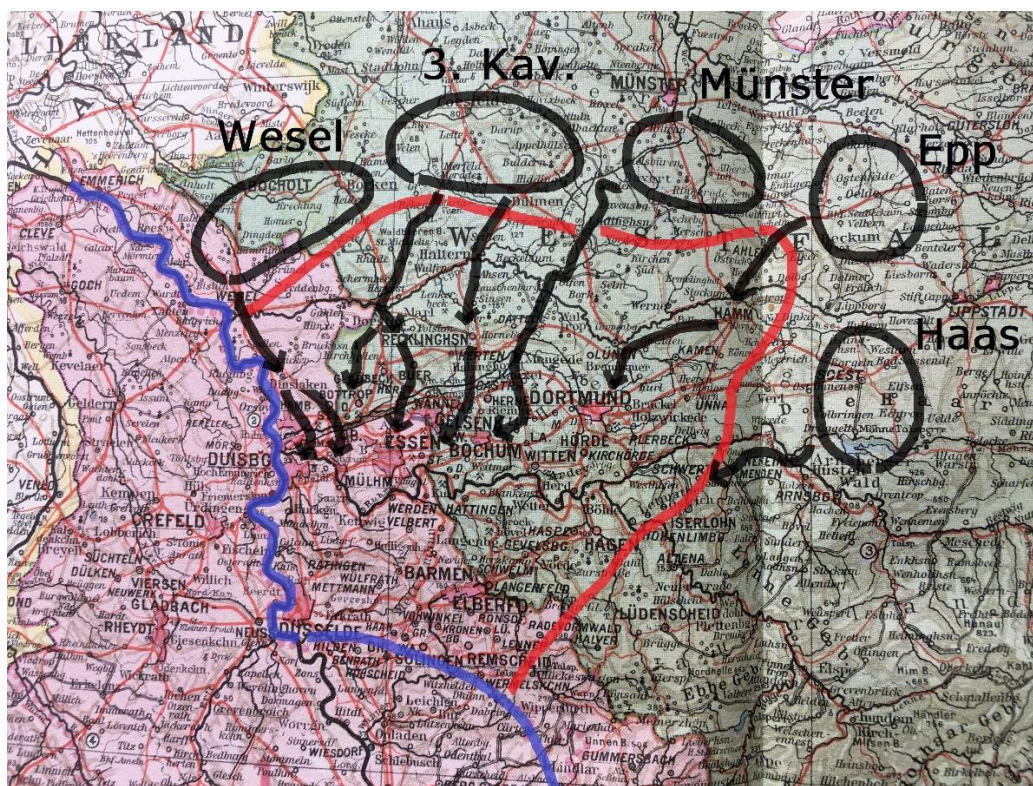

*Sicherheitspolizei met slachtoffers op de spoordijk bij Eppinghoven, boven Dinslaken, 2 april 1920.²⁰⁵
Het machinepistool van de agent links is een Bergmann MP18.*

²⁰⁵ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 1039; *Sicherheitspolizei* op basis van de uniformen.

De terreur

De herovering van Recklinghausen en Dinslaken was de opmaat voor de inname van de rest van het Roergebied die plaats zou vinden na het aflopen van het ultimatum van Münster op Goede Vrijdag 2 april om 12 uur 's middags. Vanaf dat moment en nog sterker vanaf de dag daarna, kreeg het bijna compleet in anarchie uit elkaar gevallen Rode Roerleger te maken met een *Reichswehr* die zijn volle gewicht in de strijd gooide. De Wesel Divisie kreeg onder Von Watter's aanvalsplan de opdracht om vanuit Dinslaken over Hamborn en Oberhausen op te rukken naar Duisburg en Mülheim, de 3. Kavallerie Divisie ging vanuit Recklinghausen naar Bottrop en Essen, de Münster Divisie over Castrop naar Bochum, de Epp brigade vanuit Hamm naar Dortmund en de troepen van Haas naar Schwerte, vlak ten zuiden van Dortmund.²⁰⁶ De opmars zou zich in enkele dagen voltrekken en het Rode Roerleger wierp soms meer weerstand op dan verwacht zou worden van een leger in zijn staat. Het Bergische Land werd daarentegen tijdens de Roercampagne, ondanks aandringen van het legerbevel, nooit door de *Reichswehr* bezet. De revolutie daar is na de val van het Roergebied weggeëbld.

*De opmars van Von Watter's eenheden in kaart. In het rood de uiterste uitbreiding van het revolutionaire gebied, in blauw de geallieerde gebieden.*²⁰⁷

²⁰⁶ Schwarz van Berk, 'Rote Armee', 202-204.

²⁰⁷ Eigen bewerking van Ullsteins Weltatlas, Karte 13.

De woede van het oprukkende leger was ondertussen nauwelijks te houden. Dit bracht in combinatie met de stijging van het aantal gevechten, bezettingen en zuiveringsacties het geweld tot een hoogtepunt. Hierdoor is het een moeilijke periode om goed onder de loep te nemen. Het geweld was zo alom aanwezig dat het niet mogelijk is om alle voorvallen te noemen. Het probleem wordt nog eens verergerd door het feit dat er ook geen goede cijfers zijn over het aantal executies dat in de periode tussen 2 april en 5 mei, het einde van de noodtoestand in het Roergebied, werd uitgevoerd.²⁰⁸ Volgens de officiële cijfers zijn er in deze maanden 205 standrechtelijke veroordelingen uitgevaardigd, waarvan er maar 50 werden voltrokken.²⁰⁹ Dat aantal had veel hoger kunnen zijn, ware het niet dat de regering onder druk van de Berlijnse socialistische partijen en vakbondskringen had besloten om het standrecht op 3 april op te schorten, iets waar Von Watter en de troepen woedend over waren. Daarop bedacht Severing op 5 april een compromis waarbij standgerechten nog wel mensen mochten veroordelen, maar deze veroordelingen voorlopig niet zouden worden uitgevoerd. De troepen hebben zich daar niet overal aan gehouden, maar dat was iets waar de regering weinig aan kon doen.²¹⁰ Bovendien waren de veroordeelden maar een deel van alle doden die in deze tijd vielen. Er werden ook veel mensen zonder proces gedood. Daarover noteerde minister Severing dat: “In Essen zwei Verhaftete ohne Aburteilung erschossen sind, in Bottrop 14, in Mülheim 8. (...) Ähnliche Übergriffe wurden aus Haltern, Recklinghausen und Herne gemeldet, so dass man annehmen darf, dass die ohne Vernehmung Erschossenen in die Hunderte gehen.”²¹¹

De bezettingen van de steden gingen allen op eenzelfde soort manier. Waar militair verzet was werd dat gebroken. Daarna begonnen de Freikorpsmannen de stad af te stropen naar wapens en daders, waarbij er stevast werd gescholden, geïntimideerd, gedreigd, geslagen en geschopt.²¹² Mensen die ervan werden verdacht, vaak slechts op aanwijzen van anderen, revolutionair of communist te zijn, werden massaal opgepakt.²¹³ De meerderheid van hen belandde zonder officiële procedure in een gevangenis, waardoor de gevangenen al gauw uitpuilden, met alle gevolgen voor de levensstandaard van de gevangenen van dien. In totaal werden er minstens 3000 mensen opgepakt en vastgehouden, de laatsten zouden hun oordeel pas te horen krijgen in juli 1921.²¹⁴ Tegelijkertijd vonden de officiële en onofficiële executies plaats. Een later verslag daarover van de Hagense Josef Ernst maakt de complete willekeur duidelijk die hierbij kwam kijken. De communist noteerde: “Am Montag morgen besetzten die Löwenfelder Bottrop und hausten dort wie die Hunnen.”²¹⁵ In Bottrop werd geschoten zonder enig

²⁰⁸ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 246; Lucas, *Märzrevolution 1920*, 1032, 1048.

²⁰⁹ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 989, 990, 1034.

²¹⁰ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 984, 985, 988-991; Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 241, 242.

²¹¹ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 244.

²¹² Lucas, *Märzrevolution 1920*, 1019-1022.

²¹³ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 1019-1022.

²¹⁴ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 244; Lucas, *Märzrevolution 1920*, 1044-1046.

²¹⁵ Ernst, ‘Kapptage im Industriegebiet’, 186.

onderzoek, soms zelfs zonder ook maar een woord met de slachtoffers te wisselen. De Marinebrigade executeerde mensen waarvan ze niets wisten, onschuldige mensen, verwisselde personen en soms mensen die hen simpelweg irriteerden. Voor het vinden van slachtoffers volgden ze blind de aanwijzingen van de lokale burgerij.²¹⁶ Ernst's partijdigheid is misschien evident, maar deze opsomming werd zelfs door Schwarz van Berk aangehaald om het gedrag van de eigen eenheden te illustreren met als bijgevoegde erkenning: "Von keiner Seite ist bestritten worden, daß die Reichswehr an verschiedenen Orten brutal zugefaßt hat".²¹⁷

Eén voorbeeld van het geweld in Bottrop moet eruit gelicht worden omdat het zo duister is dat het de ongeremdheid van de Marinebrigade wel heel duidelijk toont. Het betreft de mishandeling van de 19-jarige Maria Lippert, die op 27 april, meer dan drie weken na de val van de stad, werd opgepakt door soldaten van de Marinebrigade na aan te zijn gegeven door een plaatsgenote. Lippert zou de verblijfplaatsen van haar verdachte broer en verloofde kennen. In het stadshuis van Bottrop werd ze geslagen bij het verhoor en kwam het tot nieuwe aanklachten: diefstal van een paard en dienst als verpleegster in het Rode Roerleger. Lippert werd de dag erop zo lang en hard met rijzwepen en gummiknuppels geslagen dat ze bijna bewusteloos was, waarna een sergeant haar verkrachtte terwijl de soldaten haar vasthielden. Na de verkrachting duwden de soldaten een gummiknuppel in haar vagina. De dag erop verkrachtte de sergeant haar nogmaals terwijl hij een geladen pistool tegen haar borst hield. Lippert werd uiteindelijk naar Essen, dat pas op 7 april na zware strijd aan de eenheid was gevallen, getransporteerd, waar ze nog tot 15 mei moest wachten op haar rechtszaak en uiteindelijke vrijspraak.²¹⁸ Ze heeft na haar mishandeling nog maanden medische zorg nodig gehad en overleed in 1927, slechts 26 jaar oud.²¹⁹

Alles tezamen zijn er, net zoals er geen precieze en officiële statistieken zijn over het aantal geëxecuteerden, ook geen statistieken voor het aantal doden tijdens de Roeropstand als geheel. Vooral van het aantal revolutionaire en burgerslachtoffers bestaan slechts schattingen. Severing schatte het aantal doden onder 'de arbeiders' op ongeveer 1000.²²⁰ Hoeveel daarvan revolutionairen waren en hoeveel burgers, hoeveel er vielen in gewapende strijd en hoeveel er werden geëxecuteerd is onduidelijk. Het valt echter aan te nemen dat Severing's schatting een minimum is. Zowel van links als van rechts wordt verondersteld dat het totale aantal doden onder de soldaten van het Rode Roerleger en de bevolking waarschijnlijk fors boven de duizend lag.²²¹ Friedrich von Oertzen, een Freikorpsveteraan en -schrijver

²¹⁶ Ernst, 'Kapptage im Industriegebiet', 186.

²¹⁷ Schwarz van Berk, 'Rote Armee', 204.

²¹⁸ Lucas, *Märzrevolution 1920*, 1022.

²¹⁹ Ernst, 'Kapptage im Industriegebiet', 186.

²²⁰ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 246.

²²¹ Van links Lucas, *Märzrevolution 1920*, 1032; van rechts Koch, *Der deutsche Bürgerkrieg*, 216.

meende zelfs dat het aantal van duizend arbeiderdoden alleen al op 3 en 4 april werd bereikt.²²² Koch schrijft dat het aantal burgerdoden groter was dan het aantal revolutionaire en Reichswehrdoden samen.²²³ De *Reichswehr* ging aan eigen kant uit van tussen de 208 en 279 doden, waaronder 41 bij de *Sicherheitspolizei*, 705 gewonden en 123 vermisten.²²⁴ Waarbij het grootste aantal militaire slachtoffers natuurlijk viel toen de revolutie het industriegebied overspoelde in de dagen na de Kapp Putsch en niet bij de herovering in april. De vermisten waren waarschijnlijk vooral deserteurs, maar werden door het leger toegeschreven aan verdoezelde moorden van de rode terreur.²²⁵ Het totaal aantal doden van de Roeropstand is daarmee minstens boven de dertienhonderd, terwijl de hoogste schatting rond de drieduizend ligt.²²⁶

De Freikorpsmannen hebben het einde van de campagne ondanks hun militaire succes maar half als een overwinning ervaren. De woede tegen de regering was nog altijd groot, maar de eenheden hadden niet de macht om met de regering af te rekenen.²²⁷ Zelfs wat betreft de repressie hadden de Freikorpsen niet hun volledige zin gekregen. Er was lang onderhandeld, ze waren hun standrecht kwijtgeraakt toen ze van mening waren dat ze dit het hardst nodig hadden en een verdere opmars naar het Bergische Land was hen niet toegestaan. Niemöller merkte op: “die Regierung wollte, wohl aus Furcht vor den neuangestellten Truppen, das ganze Unternehmen möglichst schnell liquidieren und lehnte die gerichtliche Aburteilung der Aufständischen ab, so dass die restlose Säuberung des Industriegebietes unterblieb.”²²⁸ En dan was er nog de uiteindelijke eindnederlaag die na de Roercampagne voor alle Freikorpsen volgde: de ontbinding. De formaties vonden hun einde, de Freikorpsmannen zouden hun strijd elders moeten voortzetten.

²²² Waite, *Vanguard*, 182, noot 38.

²²³ Koch, *Der deutsche Bürgerkrieg*, 216.

²²⁴ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 246; Lucas, *Märzrevolution 1920*, 1032.

²²⁵ Eliasberg, *Der Ruhrkrieg*, 246.

²²⁶ De hoogste schatting zou die van Koch zijn.

²²⁷ Schulz, ‘Ein Freikorps’, 417.

²²⁸ Niemöller, *Vom U-Boot*, 179.

Conclusie

Er kan geen twijfel over bestaan dat de Roercampagne de grootste van de binnenlandse Freikorpscampagnes was en dat het optreden van de ordetroepen tegen de revolutie gekenmerkt werd door de massale inzet van extreem geweld. Opvallend is dat dit geweld, dat in de literatuur vaak specifiek wordt geassocieerd met de Freikorpsen, algemeen was voor Von Watter's gehele troepenmacht. Zo deed de *Sicherheitspolizei* in brutaliteit en gewetenloosheid niet onder voor de Marinebrigade Loewenfeld of Freikorps von Epp. Tegelijkertijd waren niet alle Freikorpsen even gewelddadig. De schaal en de intensiteit van het ingezette geweld hingen per eenheid af van de motivatie om geweld te gebruiken en de gelegenheid om dat ook in de praktijk te brengen. Sommige eenheden waren ongetwijfeld minder gewelddadig van aard en komen daarom nauwelijks in het verhaal terug. Andere, zoals de *Freiwilligen-Abteilung Haas*, hadden bij eerdere campagnes ruimschoots bewezen tot extreem geweld bereid te zijn, maar werden aan de Roer slechts zijdelings ingezet en veroorzaakten daardoor geen grote incidenten. Dat werkte ook de andere kant op: de eenheden die het zwaarste gevechts- en zuiveringswerk leverden, Loewenfeld, Von Epp en de *Sicherheitspolizei*, waren ook het gewelddadigst.

Dergelijke analyse van de dynamiek van het geweld raakt echter nog niet aan de onderliggende redenen dat het werd gebruikt. Wat was die motivatie om geweld te gebruiken? In dat opzicht kunnen er twee hoofdonderwerpen onderscheiden worden. Ten eerste de cultuur van de Freikorpsen en ten tweede de dynamiek van het slagveld, in het geval van dit onderzoek, specifiek dat van de Roercampagne. Uit beide onderwerpen blijkt dat het extreem geweld tijdens de Roeropstand qua redenen en aard weinig uniek was en vooral sterk in de traditie van eerder Freikorpsgeweld stond.

De cultuur of mentaliteit van de Freikorpsen, die in de anderhalf jaar die aan de Roerrevolutie vooraf gingen, ontstond, was het vertrekpunt dat extreem geweld acceptabel en vaak zelfs wenselijk maakte. Ten eerste gebeurde dit door de ervaringen in de wereldoorlog, die het tweeledige effect hadden dat de toekomstige Freikorpsmannen leerden om snel en beslissend te handelen en dat het vaderland, door het offer van miljoenen kameraden, iets werd om voor te sterven en te doden. Ten tweede door de nederlaag en de daaraan onlosmakelijk verbonden revolutie, die dat vaderland en zijn oude maatschappelijke orde, die als belangrijke zekerheden en idealen van de Freikorpsmannen golden, braken en vernederden. Hieruit werd de woede geboren, die zich combineerde met de wil tot actie, die op zijn beurt een gevolg was van de lessen van de oorlog. Deze samensmelting vormde de essentie van de Freikorpsgeest, waarin extreem geweld acceptabel was om het vaderland te dienen. Daarbij geldt opnieuw dat niet alle Freikorpsen deze geest even sterk droegen, maar dat deze bij de gewelddadigste eenheden het sterkst was.

Nog belangrijker was echter het beeld dat de Freikorpsmannen van hun vijanden hadden, een feit

dat de Freikorpsmemoireeschrijvers zelf constant benadrukten, maar door eerdere historici, misschien uitgezonderd Mark Jones, niet volledig op waarde is geschat. Voor de Freikorpsmannen was het conflict met de revolutionairen meer dan een ideologisch meningsverschil. De tegenstander was door zijn sociale achtergrond, geruchten over zijn handelen en voortdurende stereotypering en dehumanisering verworpen tot een kwaadaardige, minderwaardige massa aan onoprecht, onzedelijk, crimineel *Gesindel*, dat zowel wilde plunderen als met geweld en terreur het een moorddadige en vernietigende communisme aan Duitsland wilde opleggen. Voor medemenselijkheid of mededogen was tegen zulke figuren geen plaats. De grofste misdaden werden in memoires instemmend toegegeven en met eufemismen als ‘hard optreden’ goedgekeurd. Wel moet worden opgemerkt dat de officieren rechtlijniger en hartelozender naar voren kwamen dan de soldaten. Het is niet onbelangrijk dat het anticommunisme en de ontmenselijking van de revolutionaire socialisten in veel bredere kringen dan alleen de Freikorpsrangen voorkwamen. De burgerlijke pers en de aanplakbiljetten op straat droegen vaak eenzelfde mening uit. Het gevoel gesteund te zijn door de burgerij heeft de drempel voor het extreme geweld niet verhoogd.

De combinatie van haat en minachting tegen de tegenstander en de Freikorpsgeest van woede en actie, vond zijn uitlaatklep en ontwikkelde zich verder tijdens de campagnes waar de Freikorpsen in vochten. Hierin kunnen ook de praktische redenen voor extreem geweld worden gevonden. Wat hierbij opvalt zijn de vele overeenkomsten tussen de eerdere Freikorpscampagnes en de Roeropstand. Het boek van Mark Jones geeft goed weer hoe bepaalde thema's in rechte lijn doorliepen van de Januari- en Maartopstand in Berlijn en de strijd om München in 1919 naar de Roercampagne.

De rol van de regering in het geweld is een van die lijnen. Het inzetten van standrecht tegen de communisten was een vinding van Rijksweerminister Noske tijdens de Maartopstand en werd standaardprocedure in München. Aan de Roer nam de regering een ambivalentere positie in, maar werd dit middel met verve voorgestaan en uitgebreid door luitenant-generaal Von Watter. De executies die het gros van het extreme geweld aan de Roer vormden, werden uitgevoerd op het expliciete bevel van de staf van *Wehrkreiskommando VI*, met als doel het Roergebied zoveel mogelijk te zuiveren van revolutionaire capaciteit. Extreem geweld was dus net als in eerdere campagnes ook een van bovenaf opgelegde taak van de Freikorpsen. Dat neemt natuurlijk niet weg dat de troepen deze bevelen met veel enthousiasme uitvoerden, vaak te mild vonden en zich daarom te buiten gingen, waarvan het grote aantal niet-standrechtelijke executies getuigt.

Dit hing samen met het bovengenoemde vijandbeeld, maar ook met de onzekerheden die een oorlog eigen zijn. Mark Jones benadrukt in dit verband het belang van geruchten en verhalen. Het meest invloedrijke van deze verhalen was dat van de rode terreur, dat even weinig uniek voor de Roer was als het vijandbeeld dat ermee samenhangt. De mythe van Lichtenfelde tijdens de Maartopstand en de gijzelmoorden van München gingen de rode Roerterreur voor en alle drie hadden eenzelfde effect op de

gemoederen en ideeën van de Freikorpsen. Ze lokten woede en wraakmotieven uit en creëerden bovendien een neerwaartse spiraal in het vijandbeeld. De aanname dat de vijand crimineel was, was een reden om de veronderstelde misdaden te geloven en om aan te nemen dat de vijand crimineel was. Belangrijk is dat het Roergebied veruit het grootste slagveld van alle Freikorpscampagnes was. De *Nebel des Krieges* lag over duizenden vierkante kilometers waar vele honderdduizenden potentiële vijanden woonden. Op dat gebied konden alle gewenste fantastische misdaden worden geprojecteerd, zeker gezien de reële wantoestanden die tijdens de revolutie in het gebied plaatsvonden.

De omvang en de geruchten maakten de vijand daarnaast ook vaak tot een opgeblazen gevaar. Zowel in de Maartopstand als tijdens de Roeropstand werd de sterkte van de communistische troepen systematisch overdreven en werd er onterecht geloofd dat de opstandelingen steun van de Russische Bolsjewieken ontvingen. Bovendien kon de tegenstander in het industriegebied op elk moment in de arbeidersklasse verdwijnen en daar later weer uit tevoorschijn komen. Het is gemakkelijk voor te stellen hoe de Freikorps soldaten zich in de industriesteden omgeven moeten hebben gevoeld door verstopte vijanden. Hun uitspraken tijdens de zuiveringen wijzen sterk op het idee dat iedereen in de steden voor hen een potentiële dader van de revolutie was.

Op het slagveld was er ten slotte nog een laatste dynamiek die niet onbesproken mag blijven en dat was de opzweepende werking van de strijd. De Freikorpsen konden zeer gewelddadig reageren op stevige weerstand, zoals na de strijd om het *Vorwärts* gebouw tijdens de Januariopstand of aan de Roer in Pelkum. Wanneer de Freikorps soldaten het idee hadden dat de regels van de oorlog niet werden gerespecteerd dan werden ze nog woedender. Dit gold bijvoorbeeld bij de inzet van guerrillatactieken, zoals de aanvallen in de rug bij Pelkum, en het werd uitzonderlijk sterk wanneer het op vechtende of gewapende vrouwen aankwam. De *Flintenweiber* van Riga en de rode zusters van de Roer pasten als vermeende hoeren ook nog eens uitstekend in het bestaande vijandbeeld. Hen viel dan ook grof geweld ten deel. Vechten betekende daarnaast niet alleen woede, maar ook opwinding en daar hadden de Freikorpsen bij tijd en wijle ook simpelweg plezier in. De scholieren- en studentenvrijwilligers, sterk gestuurd door de psychologische toestand van hun levensfase, toonden zich in ieder geval enthousiaste en fanatieke soldaten. Voor de oudere Freikorpsmannen gold dat zij het meest martiale deel van het oude keizerlijke leger waren, of anders snel in de militaristische cultuur van de nieuwe eenheden moeten zijn opgezogen. Er is geen reden om aan te nemen dat executies, voor de Freikorpsmannen immers slechts ‘hard optreden’ tegen criminelen, met minder geestdrift werden uitgevoerd dan de gevechten tegen gewapende vijanden.

De Freikorpsgeest en de oorlogsdynamiek hebben voor de Roeropstand een jaar lang de tijd gehad om samen te groeien tot een sterke geweldscultuur. Om het extreem geweld aan de Roer te begrijpen is het belangrijk om te beseffen dat alle gevoelens en redeneringen van de troepen hun verst gevorderde stadium hadden bereikt. Toch kan dat niet de hoofdreden voor het geweld zijn geweest. Nooit eerder ingezette

eenheden zoals Von Epp's studentenvrijwilligers waren evenzeer bereid om extreem geweld in te zetten. Wel is de schaal van het geweld in het jaar na de Januariopstand rap vergroot. Hieraan droegen alle gevechten bij en qua apathie en verruwing die in het Baltisch gebied het meest. Maar uiteindelijk waren het niet alleen de Baltische Freikorpsen of veteranen die ver over de schreef gingen en zelfs niet alleen de Freikorpsen. De gewelddadigheid van de agenten van de *Sicherheitspolizei* doet de aanname dat het extreme geweld lag in iets wat uniek was voor de Freikorpsen danig wankelen. Als er één geest leidend was, dan was die breder dan slechts een Freikorpgeest, ook al lijkt het waarschijnlijk dat deze dan dezelfde componenten zou bevatten. Er zou een veel groter en breder onderzoek naar de opvattingen van de ordetroepen, misschien wel van heel rechts Duitsland, nodig zijn om alle nuances volledig te begrijpen. Hier volstaat de conclusie dat de mentaliteit van woede en actie en een uitzonderlijke haat tegen de gecriminaliseerde vijand leidend waren, aan de Roer, maar ongetwijfeld ook in de contrarevolutionaire campagnes daarvoor.

Literatuurlijst

Primaire literatuur:

Colm, G., 'Beitrag zur Geschichte und Soziologie des Rurhaufstandes vom März bis April 1920' (Essen 1921) in W. Reininghaus eds., *Der Arbeiteraufstand im Ruhrgebiet 1920. Quellenkritik und Edition der zeitgenössischen Darstellungen von Carl Brenner, Josef Ernst, Arthur Zickler, Gerhard Colm, Willi Cuno und Siegfried Schulz* (Münster 2020) 225-346.

Ernst, J., 'Kapptage im Industriegebiet. Nach Tagebuchblättern und Akten' (Hagen 1921) in W. Reininghaus eds., *Der Arbeiteraufstand im Ruhrgebiet 1920. Quellenkritik und Edition der zeitgenössischen Darstellungen von Carl Brenner, Josef Ernst, Arthur Zickler, Gerhard Colm, Willi Cuno und Siegfried Schulz* (Münster 2020) 143-200.

Fischer, H., 'Die Räteherrschaft in München' in Ernst Jünger eds., *Der Kampf um das Reich* (Essen 1930) 146-163.

Ritter von Pitrof, D., *Gegen Spartakus in München und im Allgäu* (München 1937).

Schulz, S., 'Ein Freikorps im Industrie-Gebiet' (Mühlheim an der Ruhr 1920 of 1921) in W. Reininghaus eds., *Der Arbeiteraufstand im Ruhrgebiet 1920. Quellenkritik und Edition der zeitgenössischen Darstellungen von Carl Brenner, Josef Ernst, Arthur Zickler, Gerhard Colm, Willi Cuno und Siegfried Schulz* (Münster 2020) 393-422.

Schwarz van Berk, H., 'Rote Armee and der Ruhr' in Ernst Jünger eds., *Der Kampf um das Reich* (Essen 1930) 190-205.

Ullsteins Weltatlas (Berlijn 1923).

Von Bose, U., 'Freikorps Epp bei Pelkum' in Ernst von Salomon eds., *Das Buch vom deutschen Freikorpskämpfer* (Heruitgave Breklum 1988) 403-404.

Von Bose, U., 'Vormarsch gegen Essen' in Ernst von Salomon eds., *Das Buch vom deutschen Freikorpskämpfer* (Heruitgave Breklum 1988) 394-402.

Von Salomon, E., *Die Geächteten* (heruitgave Salenstein 2011).

Secundaire literatuur:

Eliasberg, G., *Der Ruhrkrieg von 1920*. (Bad Godesberg 1974).

Gerwarth, R., *The Vanquished, Why the First World War Failed to End, 1917-1923* (Londen 2016).

Jones, M., *Founding Weimar : Violence and the German Revolution of 1918-1919* (Cambridge MA 2016).

Koch, H., *Der deutsche Bürgerkrieg, Eine Geschichte der deutschen und österreichischen Freikorps 1918-1923* (Heruitgave Schnellroda 2002).

- Liulevicius, V., *War Land on the Eastern Front: Culture, National Identity, and German Occupation in World War I* (Knoxville, 2000).
- Lucas, E., *Märzrevolution 1920. Neuherausgabe zum 100. Jahrestag. Buch 1 (Band 1 und 2 der Erstaussgabe)* (2e druk; Berlijn 2021).
- Lucas, E., *Märzrevolution 1920. Neuherausgabe zum 100. Jahrestag. Buch 2 (Band 3 der Erstaussgabe)* (2e druk; Berlijn 2021).
- Reininghaus, W., 'Einführung' Wilfried Reininghaus (ed.), *Der Arbeiteraufstand im Ruhrgebiet 1920. Quellenkritik und Edition der zeitgenössischen Darstellungen von Carl Brenner, Josef Ernst, Arthur Zickler, Gerhard Colm, Willi Cuno und Siegfried Schulz* (Münster, 2020) 11-13.
- Reininghaus, W., 'Quellenkritische Untersuchungen ausgewählter Texte' Wilfried Reininghaus (ed.), *Der Arbeiteraufstand im Ruhrgebiet 1920. Quellenkritik und Edition der zeitgenössischen Darstellungen von Carl Brenner, Josef Ernst, Arthur Zickler, Gerhard Colm, Willi Cuno und Siegfried Schulz* (Münster, 2020) 17-99.
- Reininghaus, W., 'Zusammenfassung' Wilfried Reininghaus (ed.), *Der Arbeiteraufstand im Ruhrgebiet 1920. Quellenkritik und Edition der zeitgenössischen Darstellungen von Carl Brenner, Josef Ernst, Arthur Zickler, Gerhard Colm, Willi Cuno und Siegfried Schulz* (Münster, 2020) 103-112.
- Sammartino, A., *The impossible border: Germany and the east, 1914-1922* (New York, 2010).
- Schulze, H., *Freikorps und Republik 1918-1920* (Boppard am Rhein, 1967).
- Tampke, J., *The Ruhr and Revolution. The Revolutionary Movement in the Rhenish-Westphalian Industrial Region 1912-1919* (Canberra 1978).
- Waite, R., *Vanguard of Nazism, The Free Corps Movement in Postwar Germany 1918-1933* (Cambridge MA 1952).